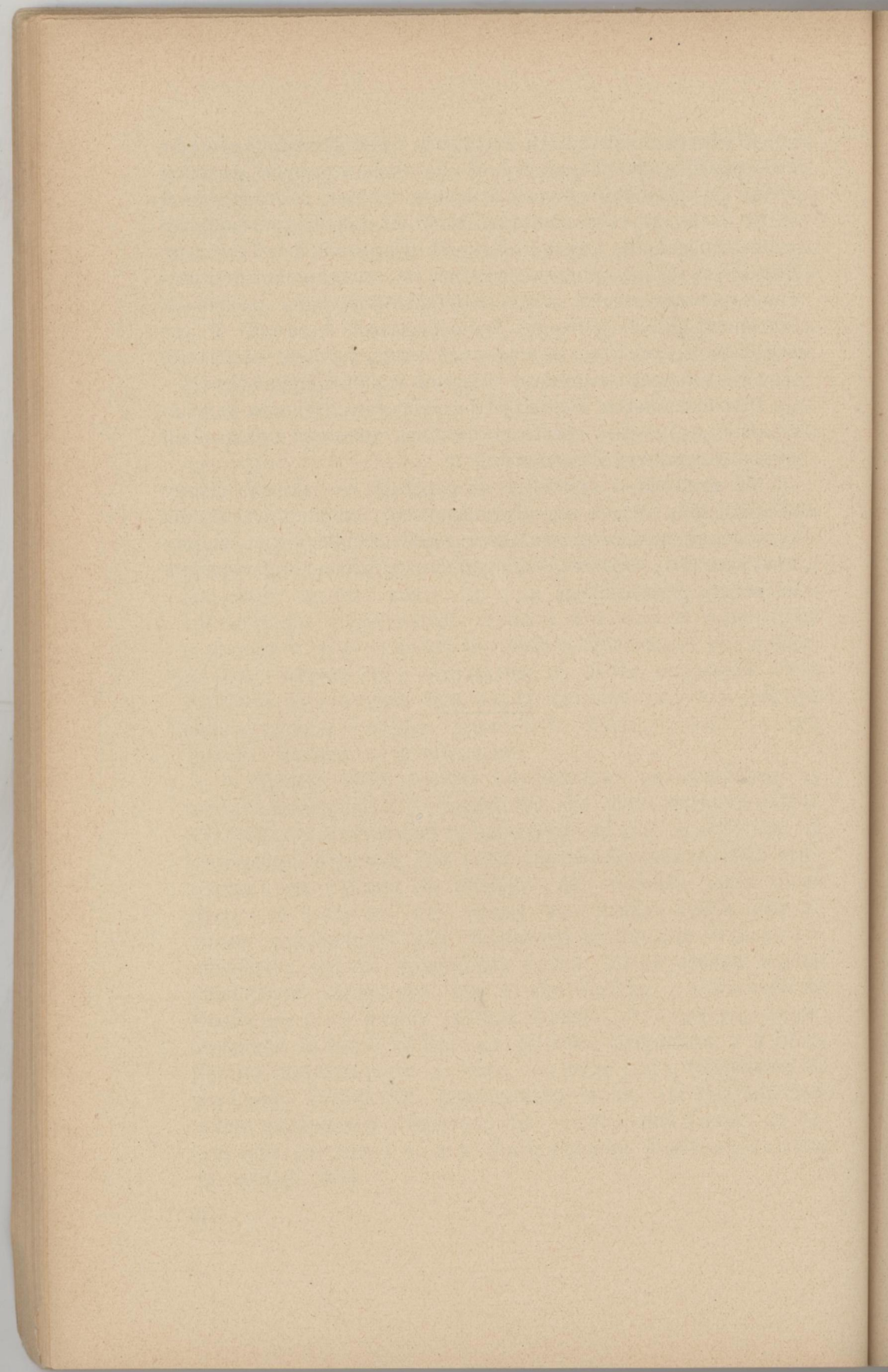
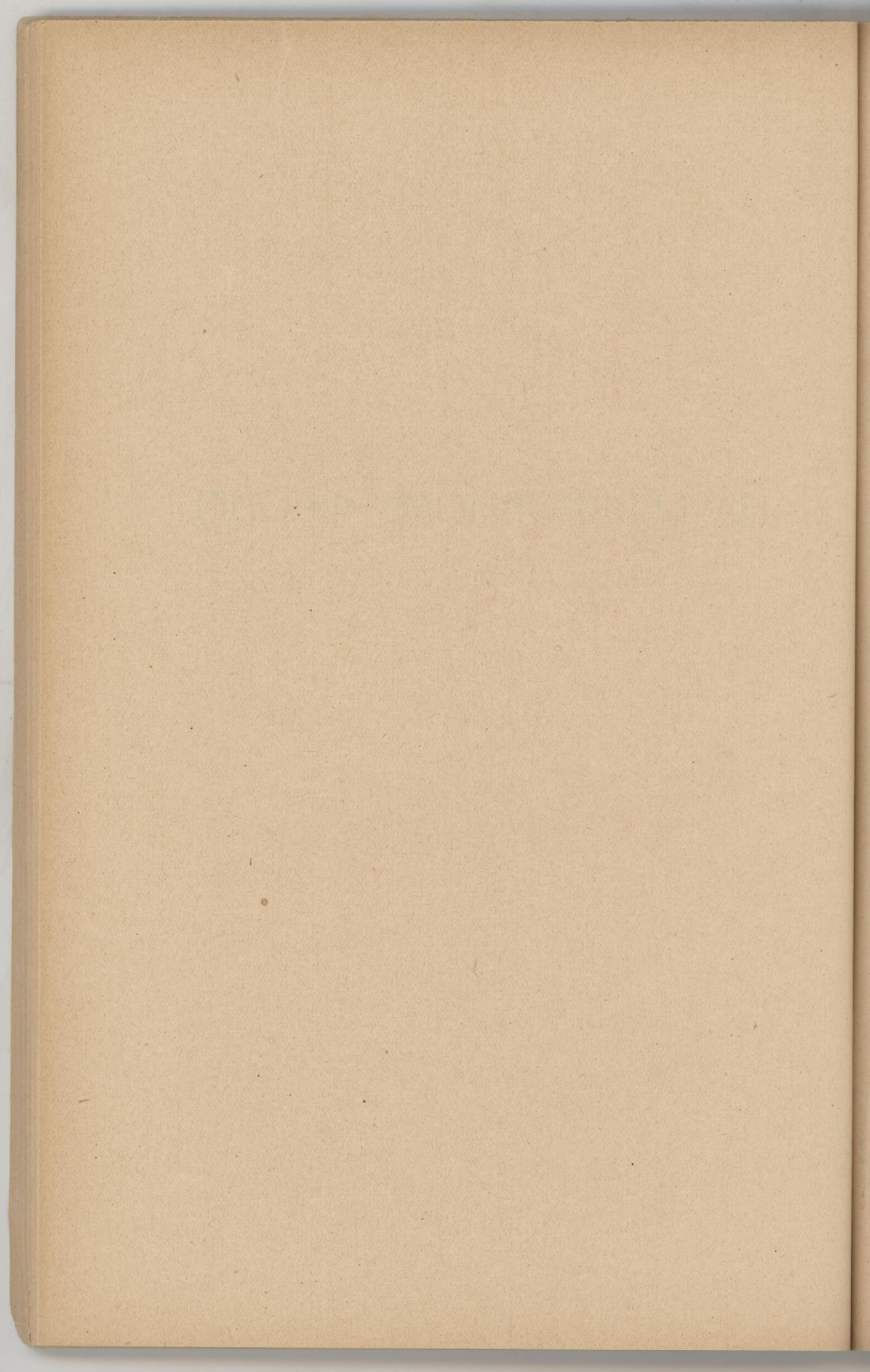

НА БЕЗКРОВНОМУ ФРОНТІ

УВАГИ ДО УКРЛІТДИСКУСІЇ

1. Соціальні причини української літдискусії

Ми знаємо, що кожний процес у „надбудові“, зокрема в літературі, мусить мати свої причини в процесах тих соціальних груп, що створюють цінності надбудови. Знаємо також, і це не підлягає ніяким сумнівам, що підставою всякої марксівської аналізи є докладний облік, або, так би мовити, статистика.

При зазначеному в наголовку цієї статті питанні ми не маємо, на перший погляд, докладних статистичних даних. Зате маємо деякі дані про ці суспільні процеси та міжкласові перегруповання, що відбуваються зараз на Україні й котрі нерозривно зв'язані з такими ж перегрупованнями та суспільними процесами останніх років, зокрема 5 років Неп'и.

Ще в 1921 р. тов. Ленін, обороняючи необхідність заступлення „розв'орстки“ харчовим податком, звернув увагу на те, що село „осереднячилося“, що куркуль зведений до кількох відсотків, а кількість бідняків зменшилася. Багато їх стало середняками.

Зараз економічна міць села збільшилася, промисловість не може покрити купувальної потреби його. Одночасно зараз ми маємо побільшення робітничого бюджету, виросли економічні та культурні потреби робітничої класи.

І, з другого боку, в зв'язку з відродженням та відбудовою економіки, з розвитком добробуту тих основних клас радянського суспільства, ми мусимо підкреслити піднесення добробуту таких верств, як от міщанство та інтелігенція, — верств що найбільше проклинали та нарікали на страхіття громадянської війни, але котрі найменше потерпіли від неї й найскорше повернули до „людських умов життя“ в їхньому розумінні.

Зокрема в умовах України ми бачимо серед тих міщансько-інтелігентських кол різні групи, що їх можна поділити без великої помилки на таку схему:

1. Радянська група, що зрозуміла правильність політики компартії й радвлади, швидко зрозуміла свої помилки з 18-го, 19-го й 20-го р.р. і щиро взялася за працю над радянським будівництвом.

2. Зміновіхівська група, що каже: „гарно, що більшовики зрозуміли потребу утворення української державности, хай вона собі буде „робітниче-селянська“ в лапках, а ми працюємо зараз культурно, використовуємо для розвитку українського народу ті можливості, що їх нам дає радконституція й радзакони, а в майбутньому побачимо, як то буде з комунізмом та диктатурою пролетаріату. А зараз — збираємо свої розпорошені засоби й сили“.

3. Автокефалісти й ті всі націоналістичні угруповання, що ще не залишили релігійного „ідеалізму“, що, з одного боку, блокують зі зміновіхівською групою, з другого — стараються примазатись до радгрупи, щоб здобути як найбільше свободи руху й т. д.

І є ще всякі роди посередніх верств, ще не виявлених, але які в умовах складної соціальної структури України, і хоч цього терміну не вигідно вживати, історичного українського анархізму, мають надію на розвиток та зміцнення.

Який звязок має ця схема, утворена на підставі реального підрахунку життя з літжиттям, зокрема з укр. літдикусією?

Ми гадаємо, що тут лежить кінчик нитки, що від нього дійдемо до самого клубка.

Ми, напевне, помилялися у нашій аналізі, коли б ми ствердили, що наш пролетарський і селянський авангард літератури є класово однорідний в тих двох перекроях.

Ми — що найбільш — можемо говорити про деяку класову однорідність Плужан, коли візьмемо селянство, як класу, в сучасну хвилю до 80% середняцьку.

Що ж до класової однорідности пролетарського авангарду української сучасної літератури, то тут про однорідність, на нашу гадку, годі говорити. Робітників ми в цьому авангарді майже не маємо. Є деякий невеличкий відсоток селянських бідняків, що короткий час працювали на шахтах і опісля, вже у вогнях громадянської війни, вирости на свідомих пролетарів, вступили до партії й свою долю на все життя звязали з революцією. Найвидатніший відсоток про-

летарського авангаду це — здебільшого дуже сирова, ще й сьогодні політично не вироблена півінтелігенція українських містечок, публіка, що покінчила або й не покінчила до революції гімназії, яка, може, багато црацювала над собою, багачко пережила у вирах революції, але для якої велике містоз й ого фабриками й пролетаріатом — не її стихія, яка ще не позбулася своєї маломістечкової міщанської психології. Вона мала колись більше звязків із селом, ніж зараз із фабрикою й заводом, але цей звязок пірвався. Ця група живе зараз життям міського „парвеню“ (новика), не вміє глибоко аналізувати ні синтезувати сучасности, вона у своїй психіці з політурою соціалізму залишилась анархічна у своїх життєвих ідеалах, міщанська в підході до життя.

Вона, ця група, любить революцію; без революції її не було б. Вони, письменники тої групи, замість того, щоб так, як сьогодні, працювати по різних газетах і журналах і бути ненайгірш забезпеченими в основних кадрах, без революції, — вели б злиденне життя задушеного українського інтелігента та півінтелігента, що писали непотрібні твори на „собачем языке“.

І ще є в цій групі категорія родової української інтелігенції, частинно звязана з рев. рухом на Україні в нацпрозумінні, що жила традиціями української романтики й частинно брала активну участь в політичному житті, чи то в партії УСР, чи УСДРП, чи правіших.

Ми бачимо, що цей пролетарський авангард укр. літератури, так би мовити радянської літератури, класово так скомбінований і різнобарвний, що говорити про класову однорідність нашого пролетарського літературного авангарду ні в яких умовах не можна. Розуміється, що так пролетарський, як і селянський авангард прийняли щиро й без хитрувань постуляти компартії, вони є важливі чинники в культурному будівництві радянської України.

Це не виключає, проте, тьми тьменної найбільш різноманітних, своєрідних інтерпретацій соціалізму в практичному житті, це не виключає того, що ця публіка, яка тільки в процесі революції лизнула марксизму та лєнізму, надзвичайно легко підлягає ріжним хитанням і впливам, зокрема при цих швидких змінах соціальної структури Укра-

їни в частині міської та маломістечкової інтелігенції й міщанства.

Ми повинні сконстатувати зараз такий безсумнівний факт:

При всій наявності соціалістичних чинників в економіці та в побуті й культурі НЕП'а робить своє. Відродилося в інтелігентських і міщанських колах давнє життя, підмазане революційними гаслами головню в тих групах інтелігенції та міщанства, що ми їх назвали змі новіхівськими й автокефальними. Ці кола через безпосередній контакт у житті впливають свідомо та несвідомо на кращі кола радянської інтелігенції, також і на комуністів.

Розуміється ідеологічний анархізм цих груп впливає на пролетарський і селянський авангард літератури, використовуючи для цього свою більшу культурність, наукову так звану ерудицію, більш рафіновані, богемсько-культурні способи життя.

І — що більш, ці верстви економічно „обрастають“, що більш виліковують вони свої рани, завдані їм громадянською війною, то більш — міцніє їх ідеологічний вплив на молоді елементи пролетарського й селянського літературного авангарду.

Ми ж не повинні заплющувати очі не факт розпаду Гарту. Можливо, тут мала своє значіння смерть тов. В. Блакитного, але основною причиною була якраз класова ріжнорідність нашого прол. літавангарду. А закріплення позиції київських неокласиків через Союз з т. зв. Вапліте? А утворення Вапліте як такої? Не в статуті справа! Статут може бути найбільш „лівий“, найбільш ортодоксальний. Але дійсне життя організації? Замкнутість невеличкої кількості видатніших письменників від молодняцьких мас, відірваність від робітничого життя, завзята боротьба з Плугом, що класово найбільш однорідний і організаційно найбільш міцний?

Чи завзята полеміка сучасних ідеологів Вапліте з Плугом іде по лінії єднання? Чи йде вона по лінії одного з найважливіших постулатів ленінізму — єднання пролетаріату з селянством?

Ми гадаємо, що тут нічого спільного з цими загальними лініями політики компартії немає.

Гарт у свій час боровся з Плугом, боровся завзято та вперто, головню що до організаційних форм. А все ж таки, що до масштабу громадянської праці, Гарт ішов „у хвості“ за Плугом!

З організуванням Вапліте боротьба з Плугом поглибилась; тут уже навіть немає не то змички, не то контакту в організації літературної продукції, а є завзята полеміка, що підриває нормальні умови праці Плуґа.

Де соціальні причини цих ворожих відношень, де соціальні причини тої півторарічної дискусії? Ми повинні констатувати на цьому місці цей факт, що причиною міцного існування Плуґа є його класова однорідність у більшості його плужанських мас. Плуг витримав бої з Гартом, витримає всі атаки Вапліте. Плуг робив помилки (зв'язок з Ваппом), Плуг їх виправляє.

І навпаки:

Класова ріжнорідність, сорокатість членів так Гарту, як Комункульту, як також це буде з Вапліте, була і є причиною їхньої організаційної нестійкості, їхньої ефемеричности та ідеологічних хитань.

Гарт був у свій час доволі міцним осередком лівого напрямку революційної укр. літератури жовтневого періоду. Гарт доволі міцно держався на революційних позиціях. Гартом керували комуністи. Але маса членів Гарту була класовою мішаниною, яка в своїх ідеологічних хитаннях виражала хитання широких верств громадянства, з якого вийшла.

Вихід В. Поліщука, що вияснив мотиви свого вчинку окремою брошуркою. Вихід В. Сосюри. Вихід і звісного перекінця Г. Коляди. І так далі.

Це доводить тільки, як хитається в своїх ідеологічних і організаційних позиціях ця жива, енергійна але класово ріжнобарвна письменницька маса, перед якою історія поставила велетенське завдання революціонізувати життя й побут укр. літератури після жовтня 1917 р. І розуміється, що на 6-му році Неп'и, коли підправив свої справи український міщанин і інтелігент міста та містечка, ця класово ріжнорідна маса укр. „пролетарського авангарду“ (в лапках) підлягає впливам своїх рідних класових груп, зміцнених і бадьоріших, ніж це було в 18-му, 19-му, 20-му і 21-му роках.

І звідтіля пішов наступ на Гарт. Академізм заїмпонував „неофітам соціалізму“, і—створено Вільну Академію. Вже не масова організація, вже не організація, у якій міг стикатися з олімпійцем і Плужанин, що вже ставав прол. письменником, і роб.-та сількор.

Висока кваліфікація визначає можливість вступу до цієї академічної корпорації. Пригадується прислів'я: „Не дай боже з хлопа пана“ або „Пани дрібонькі як мак, а вуші як капці“.

І цю високу кваліфікованість на прол. письменника мають визначати колишні корифеї комункульту та зараз „проф. скотарства“, як от Слісаренко, визначають інші спритні люди, що зуміли заховуючись за авторитетом М. Хвилювого й вигинаючи його інтелект, як їм хочеться, влаштувати свої літературні позиції; будуть визначати Йогансени й т. д.

Лівий фронт укр. радянської літератури зараз розбитий. Класова мішанина, яка висадила в повітря Гарт, що в 1923 р. скупчив у собі всі здорові елементи революції в царині літератури, не може в 1925 р. згуртувати навколо себе прол. письменників України. Вона буде відірваною від робітничих і селянських має асоціацією, хай буде „академічною“, і в умовах поглибленої революційної культурної боротьби не зможе відограти й сотої частки цієї ролі, яку відіграв у 1922 й 1923 р. р. Гарт.

Постанови партійних органів у справах художньої літератури дали змогу боротьби поміж літературними групами. В умовах України, при слабості пролетарського авангарду, це дало змогу правим групам Гарту розвалити його, з одного боку, з другого—розпочати надзвичайно завзяту боротьбу проти Плуга, що має такі велетенські заслуги в справах організації рев. сільського літ. активу та громадянства. Замість єднання міста з селом Вапліте розпочало свою працю роз'єднанням (розмичкою) і завзятою боротьбою.

Класова ріжнорідність Гарту в минулому, а Вапліте в сучасному ясно доводить, що з організаційного боку, лівий відтинок пролетарського фронту укр. літератури, тільки зібраний і організований у Гарті, не зміцнився, а ослаб, і відроджена стихія українського міщанства та націоналістичної інтелігенції на 5-му році Неп'ї завзято борються за культурні позиції надбудови.

Перед українським пролетаріатом велике завдання дати контратаку наступові цієї стихії і, зокрема, з мас робкорів та з комуністичного ядра українських письменників виховати нове покоління укр. літератури.

При цьому треба підкреслити, що багато письменників комуністів дуже часто при найкращій волі несвідомо, в умовах України, підпадають під вплив цієї стихії при праці з представниками цих інтелігентських і міщанських груп; замість їх тягти за собою, вони даються себе вести на паску їхньої культури, високої кваліфікації, академізму.

Ми далекі від песимізму, хоч раніш змальована картина не дає причини дуже тішитися.

Ми дуже добре знаємо нечисленність пролетаріату на Україні, зокрема культурно звязаного з українською літературою, мистецтвом і т. д.

Але ми одночасно знаємо, що з розвитком промисловости, електрифікації, тракторизації села колишні традиції українського суспільства й їхні сучасні негативні сторони зникнуть, і кінець кінцем пролетарські елементи нової української культури переможуть традиції провінціалізму, маломістечкової обмежености та анархічного індивідуалізму.

На закінчення цієї частини нашої праці ми підкреслюємо:

Соціальні причини літдискусії в укр. літературі за час 1925 і 1926 р., — дискусії, що закінчилася розпадом Гарту класовим з'єднанням Плугу, організуванням Вапліте, — що понизила художній рівень літпродукції за цей час, що з талановитих письменників зробила вульгарних памфлетистів, а організаторам літ. життя кидала колоди між ноги, — лежать у тому, що пролетарський авангард укр. рев. літератури в своєму складі є мішаниною різних класових груп, зокрема не пролетаріату, а інтелігенції, напівінтелігенції та міщанства, і що цей авангард, своїм складом не може виражати одної твердої ідеології, а підлягає всім тим впливам, настроям і хитанням, які переживають ці класові групи, з яких окремі частини рев. авангарду літератури зродилися й ще зараз не зірвали з ними життєвих звязків.

Що більш, — у них цей звязок і зараз більший, ніж із життям пролетаріату.

Літдискусія характеристична тим, що вона не уточнює ідеологічних позицій прол. аван-

гарду літератури, не гуртує його та не скупчує для оборони спільних позицій, жовтневих позицій, а дає знаменитий приклад анархічного марномовства, революційних фраз, під якими знаменито скривається українська культурна одсталість, провінціяльна завзятість у боротьбі з вітряками, теоретизування при відсутності знання підстав теорії та особисте міщанське ворогування.

В революційному розвитку української культури ці процеси є необхідні, вони історично й соціально цілком ясні та зрозумілі.

2. Українська дійсність — не російське ехо

Довгий час у Росії тягнулася літдискусія між так званими напостівцями, що організувалися у всеросійську асоціацію пролетарських письменників (Вапп) і групою Воронського з „Перевалом“, що гуртувалася довкола журналу „Красная Новь“. Історію та висновки тої полеміки для української літератури ми проаналізували частинно в статті „Підсумки рослітдискусії“ (журнал „Нео-ліф“, ч. 1. Москва. 1925 р. Вид. „Сім“), а зараз хочемо тільки сконстатувати кілька важливих фактів останнього часу, щоб з ними звязати сучасний момент укр. літдискусії.

Всі змагання Ваппу — ще до усунення головних її ідеологів та авторів резолюцій 1-ої Всеросійської конференції пролет. письменників (Вардіна, Родова, Лелевича), зорганізувати шляхом злиття з нею усіх національно-республіканських організацій — провалились.

Чи національно-республіканські організації не бажали цього та відмовилися від співпраці над утворенням всесоюзної асоціації? Чи через шовіністичні настрої відмовився злитися з Ваппом білоруський Молодняк, відмовився Гарт, СІМ, татарська та грузинська організації?

Ні, вони відмовилися через те, що провідники Ваппу абсолютно не розуміли їхніх потреб і стану, процесів їхнього розвитку й методів їхньої класової боротьби на літфронті. Крім цього злиття виливалось у житті на бюрократичне, дуже часто безглузде командування, а також лайка по-між російськими літгрупами не була для національно-республі-

канських об'єднань ні добрим прикладом, ні навчальною, а часто навіть цікавою.

А все ж таки який звязок мала розлітдискусія з укрліт-дискусією?

Був час, коли з Плуга глузували, що він подружився з Ваппом. Плуг поспішився з тим, але в 1925 р. нишком роздружився й на пленум Ваппу у другій половині 1925 р. представника свого не післав. Гарт відмовився від злиття з Ваппом, Вапліте про нього не гадає, а всі групи, як от „Молот“ і т. д., що повставали, як агентури Ваппу на Україні, не виявили жодно життєздатности. Сім при всьому бажанні контактної праці з Ваппом не договорився ні до чого, і всі його філії поставилися до факту злиття з Ваппом відмовно.

Все ж таки ми гадаємо, що укр. літдискусія розпочалася з того часу, коли Плуг звязався з Ваппом, відтягнув деяку частину членів Гарту до групи „Молот“ і почав обстрілювати Гарт за його замкнутість у своєму гурткові, за його відірваність від мас, за його так званий „хвостизм“.

Гарт в останній час свого існування не виявив фактів, що він у літжитті України йде впереді. Його видавнича праця шкутильгала, альманах запізнився, масова праця йшла в ширину, а не в глибину, та й висохла неслідно.

Ми можемо сьогодні поставити запитання в історичній перспективі, чи були на Україні умови для розвитку напостівської дискусії?

Ми можемо на це запитання відповісти так:

В умовах України, — буржуазно-міщанських, так званих „попутницьких“ елементів доволі було, є й буде. Але одночасно не було злютованого авангарду, щоб цю боротьбу повести як слід, може не так, як це було в Росії, але не менш уперто. Крім цього, до деякої міри на Україні наступила ідилія. Трошки полаялись у Києві Гартованці та Плужани з неокласиками, ланками та академіками, але, з другого боку, вернулись на радянський бік такі люди, як от Тичина, Рильський, Хоткевич, Лан, Драй-Хмара й т. д. Спільно працюють у редакціях головних журналів колишні комункультівці з комуністами та й з Тичиною, що його недавно не могли стравити; в останніх часах навіть вірші ізолованого й тричі проклятого Семенка почав друкувати „Черв. Шлях“ та „Культура й Побут“...

Здається, наступив найчистіший „громадський мир“, немов у нас настала вже комуністична доба й — класи зникли!

І тут, поволі, але все горячіш розвинулася дискусія по між Пилипенком (Плугом), з одного боку, і емігрантами з Гарту в особі М. Хвильового — з другого. Дискусія у Великоросії мала свої глибокі принципові корені. Безцеречно, грали там ролю й особисті симпатії чи антипатії, але в основі було питання про гегемонію прол. письменників у художній літературі, про методи співпраці з попутницькими групами й т. д.

На перший погляд, ці питання на Україні не стояли так гостро через те, що, як ми це раніш зазначили, не було на Україні так міцно класово злютованого осередку, комуністичного осередку, хоч би навіть із моментами „дитячої лівизни напостівства“, як це мало місце в Росії.

Ми скажемо: ну, що ж — на Україні революційні хуторяни „погодилися класово“, але зате по-жерлися здорово за принципи ленінізму в ху-дожній літературі.

Ми не хочемо, щоб нас зле зрозуміли, і через те пояснимо, наш погляд трохи ширше.

Після атак Гарту та частинно Плугу на академічно-неокласичний та тоді комункультівський Київ (1923 і половина 1924 р.) в боротьбі з шовінізмом пролеткульту склався та викристалізувався пролетарський авангард Гарту. Боротьба пролетарського Харкова з міщанським Київом закінчилася теоретично перемогою Харкова. Комункультівці ліквідувалися як має бути, а неокласики та академики стали на радянську платформу.

Через що ми мусіли пригадати ті загально відомі події?

А через те, що наслідком їх сталася така історія.

Не дуже-то міцно „загартований“ гурток письменників Гарту вкупі з Плугом віднесли перемогу над Київом. У Києві закладено досить міцні філії Плугу й Гарту. Але після недовгого часу наступив цікавий процес. Емігранти комункульту звязались з вічними протестантами з Гарту, що, між иншим, були його правим, найбільш інтелігентським, крилом (Коцюба, Досвітній і т. д.) притягнули на свій бік Хвильового М., найбільш, так би мовити, авторитетного письменника, і замість міцного пролетарського осередку літератури

утворилася ще більш класова мішанина — вінегрета, що після зорганізувалась у Вапліте.

Вийшло таке.

Початий Плугом напостівський обстріл Гарту й перемога Гарту та Плугу над Києвом у короткому часі змінилася на боротьбу ватажків класової мішанини Гарту, а пізніш із Вапліте (М. Хвильовий), з провідником Плугу Пилипенком і іншими.

Тоб-то:

Почата Гартом і Плугом організація Пролетарських письменників вилася з української миски не у формі українського напостівства, а у формі надзвичайно завзятої та лайливої полеміки між комуністами: Хвильовим та Пилипенком. А неокласики, академики та всякі Рильські, Драй-Хмари то-що, тільки затирають руки. Для них і „Життя й революція“, для них „Червоний Шлях“, для них „Нова Громада“.

Немає зараз органу лівого фронту української літератури, немає зараз навіть такої організації, якою був у 1923 і 1924 р.р. Гарт. (Пис. з початку 1926 р.).

Зате комуністи ведуть між собою завзятий бій за такі цікаві „предмети“, як от: „Європа чи просвіта“¹⁾, віталізм чи вітаїзм, азійський ренесанс, геніяльна революція й т. д.

На 6-му році Неп'ї ми маємо: 1) абсолютну гармонію та дружню працю між світилами українського назадняцтва та міщанства та деякою частиною лівих фразерів, хоч би й комуністів, що їх узяли в свої тонкі руки колишні комункультівці та „академія“, 2) завзяті бої з ними між частиною пролетарських письменників, що не пішли до Вапліте, та ідеологічними ватажками Плугу.

Підкреслюємо:

Теоретична (Пирова) перемога Харкова над Києвом або Гарту та Плугу над комункультом та неокласиками закінчилась на Україні роздрібненням що-йно утвореного прол. авангарду в Гарті, розпорошенням лівого крила укр. літератури та об'єднанням правих кол. колишнього Гарту з академією, неокласиками та колишніми

1) Просвіту то вони бачили, але Європу — ні!

комункультівцями. Замість єднання (змички) між пролетарськими та селянськими організаціями є роз'єднання (розмичка). І не тільки роз'єднання, а завзята лайка!

Напостівська дискусія на Україні закінчилась так гумористично й несподівано, а, з другого боку, для пролетарської літератури так небезпечно, що пролетарський авангард укр. літератури, зокрема його комуністична частина, повинні серйозно поміркувати над своїми справами, хоч би в запалі найбільш завзятої дискусії. Зокрема ця частина колишнього Гарту, що зараз творить Вапліте, повинна подумати над логікою свого поступовання. А це поступовання йде на руку усій міщанській стихії економічно відродженої України й одночасно б'є в обличчя всі добрі традиції та початки, що їх дав Гарт, у добі свого розквіту.

Ми їм говоримо: не туди шлях!

Скільки нелогіки та непродумання є в „літполітиці“ Вапліте, показує цей класичний факт: пише найновіший „ідеолог“ укр. рев. літератури Мишка Яловий у статті „Хай живе Гарт і Плуг“: „Треба нарешті покінчити з традиційним поділом цих організацій на „пролетарські“ й „селянські“¹⁾. Бо ж цей поділ може мати хіба тільки ту „вигоду“, що дасть змогу селянській частині молоді розвинути у своїй „особливому“ напрямку. Що це може бути за „особливість“ — здається, двох думок тут не може бути („К. і П.“, Ч. 5, 1925 з 31 січня, 4 ст.).

Тут логіка наших ідеологів святкує тріумф²⁾.

Послухайте.

Наперед емігранти з комункульту вкупі з Хвильовим розбили Гарт. Ведуть атаку на Плуг за його „контрреволюційне просвітянство“. І викликають дружне, як би нічого не сталося, просто над трупом Гарту: „Хай живе Гарт і Плуг!“ Це або іронія самої дешевенької „шаденфрайде“ (злосливої радості), або абсолютна відсутність логіки, або таки просто провокація, також дуже наївного сорту.

1) Яловий дійшов у своїх логічних міркуваннях до Сіму!

2) Крім цього, вона дуже яскраво пригадує „Дитячу хворобу комунізму“.

В другому випадку ці досконалі діалектики заперечують закон життя: є пролетаріат, і є селянство.

Зараз у нас селянство у 80% середняцької маси — класа? Класа.

Відмінна від пролетаріату?

Відмінна.

І з цих реальних умов випливає організаційна схема: Гарт і Плуг.

Але деструктивістам комункульту невігідна класова однорідність.

Ім потрібна класова мішанина, ідеологічна вінегрета, щоб у цій мутній воді ловити свої дрібноміщанські рибки в умовах Неп'и на Україні. Зверніть увагу, як ці „марксистичнішком пускають провокацію на Плуг: це ця підкреслена мною „особливість“, про яку немає двох думок!

За це з'єднання (змичку) з укрлітдискусії, ми гадаємо, можна б цю публіку взагалі прогнати з літ. посад¹⁾.

Ми свідомо відійшли дещо від основної теми цієї частини, щоб дати приклад тої ідеологічної зигзагуватості та логічної наївності чи злої волі, що виявились у всій літдискусії на Україні.

З другого боку, ми хотіли звернути увагу на цей факт, що в цій дискусії не холодна діалектика й тверді принципи логіки, найпримітивнішої, знайшли своє пристосування, а навпаки:

Анархізм способу мислення колишніх футуристів і анархізм їхніх організаційних форм, що виразився так яскраво в теорії деструкції „во что бы то ни стало“ (не допоможе, що вони її теоретично пізніше одкинули), робить і зробить молодим організаційним паросткам пролетлітератури на Україні велетенську шкоду. Деструкція тріумфує!

Поки що, вона ламає свої зуби на класовій однорідності Плугу.

Вертаючи до нашого формулювання: на Україні революційні хуторяни „погодилися класово“, але зате пожерлися здорово за принципи ленінізму в художній літературі, — ми мусимо сказати:

¹⁾ Моя прогноза справдилася при кінці 1926 р. Дод. авт.

Так, на жаль, це факт. Замість того, щоб у боях за літературні позиції, зокрема в умовах України гартувати, збирати докупи невеличке пролетарське ядро укр. літератури в Гарті, ми бачимо, що за голови та чуби взялися комуністи між собою, інтерпретуючи та викривляючи часто дуже односторонньо та невдало цитати з Леніна, Бухаріна й т. и., при тихих підшептуваннях колишніх комуністических анархістів-деструктивістів, неокласиків, академиків.

А дрібноміщанська стихія укр. літератури та громадянства б'є браво, кричить „славно“. Ясно. Для них принципові сперечання між комуністами — тільки вода на їхній млин!

Цей характер дискусії найшкідливіше вплине на літературну молодь, зокрема на робітничу, пролетарську молодь.

Їхні твори будуть оцінювати, рецензувати „олімпійці“, що опинилися в руках, являються знаряддям гнучких політиків дрібноміщанської стихії України.

І щоб закінчити цю частину, зробимо підсумки.

Літдискусія на Україні, хоч розпочата по напостівській лінії, виродилася в особливу боротьбу між комуністами основних організацій Гарту та Плугу. Вона не згуртувала пролетарських письменників на Україні, а навпаки:

Розпоронила лівий фронт, залишила Плуг без побратима — Гарту, веде на нього атаку, щоб його так само „деструктивно“ ліквідувати, як це було з Гартом.

Ми вважаємо, крім цього, статтю „Хай живе Гарт і Плуг“ за продукт провокаційного типу.

У Великоросії літдискусія закінчилася зміцненням пролетарської літератури при всіх теоретичних і практичних помилках напостівців з Ваппу, на Україні вона закінчилась роздрібненням авангарду та зміцненням правих груп української післяжовтневої літератури.

3. Чемпіони памфлету та невдалі ортодокси

Видатно за останній час виросла українська література! Художня, розуміється.

Чи чули ви, щоб у якій-небудь історії української літератури чи у Єфремова, чи у Франка, чи Огоновського, а хоч би навіть Плевака та Дорошкевича вживалося слова „памфлет“.

Я, на всякий випадок, його не зустрів!

І не аби-які памфлети!

Тут і про „Сатану в бочці“, про „Коперника з Фрауенбургу“, про „Демагогічну водичку“, про „Дутий кумір“ і „Літературних назадників“, і „Відповіді академікам“, та й ще „Європа чи Росія“!

Посипались дотепи, тонкі та симпатичні епітети, делікатні виклики, просто такі перлини з лексикону безпритульних або торговок із Харківської благбази!

Ввесь арсенал філософії, метафізики, ідеалістичної та матеріалістичної діалектики, всі знання про хемію, астрономію, ленінізм та марксизм, „анахтабілізм“ та фордизм мобілізовано для цих завзятих боїв і використано на всі 100%.

І розуміється, засобів знання при такому велетенському запотребованні не вистачить!

Все-ж таки в цій масі „памфлетів“ зарисувались надзвичайно серйозні питання чи проблеми, що через них завмерла майже в 1925 і 26 р. р. художня літературна продукція.

Але не забігаймо вперед, що до питання літпродукції, а побалакаймо на розум про основні питання, що їх висунули, як важкі батареї на літфронт, „чемпіони памфлету та невдалі ортодокси“.

Але до цього цікаво буде дати кілька прикладів образості стилю наших бойовиків, тоб-то яким лексиконом користуються „академіки“, теоретики й провідники.

Я з неохотою, але все ж таки покопався в болоті цього стилю, щоб їх „сконстатувати“ для історії з метою, щоб на випадок, коли буде друга доба памфлетів в історії української літератури, наші нащадки мали під рукою ці точні, високообразові та гострі зразки технічних термінів...

На мій погляд, цієї термінології не бачила ще історія світової літератури в часах навіть найсоковитішого розвитку.

Ось: „літературні спекулянти та профанатори, темні особи, свиня в апельсині, коряві письменники, графоманія та літературне хуліганство, Смердипупенко, собача ідеологія, йолопівська абстракція, просвітянська колода, Заратустра з задрипанок, не покинув слинитись і плюватись, слинявий каптьор, борзописець з жовтої преси, задрипанський формаліст, котелковий модник, жовта сердяковщина, сельдяной буян, мальчонка“ й т. д.

Це по Хвильовому! Багаство термінології виїмкове!

Акад. Кримський, напевне, задоволено затирає руки, що „Акад. Словар“ збагатився такими цікавими термінами.

Розуміється, Хвильовий перший прозаїк, естетики стилю вчиться в Зерова й орієнтується на Європу!

Це ж, бачите, він європеїзує дике хатянство й утворює початки азійського ренесансу...

Пилипенко не такий видатний стиліст памфлету. Він „ляпнув“ тільки раз милозвучне: „Куди лізеш, сопливе“ та й „Голова без хвоста“ й опісля держався досить стильно.

Я ще копався й у стилістиці Поліщука та Буревія. Де їм дорівняти академиків Хвильовому...

Але треба вилізти з цього болота стилістичних „перлин“ та проаналізувати хоч би недосканало, але все таки можливо об'єктивно характер дискусії.

Зарисувались ось які ворожі групи:

1) Хвильовий, Яловий і інші олімпійці з Вапліте, а, до того, емігранти з Гарту. 2) Пилипенко й інші „енки“. 3) Коцюба в „К. і П.“ грає ролю Бріяна в Женеві між Німеччиною й Польщею. Чиста таки Ліга Націй, а не пролітерати! 4) Вмішався в цей бій В. Поліщук зі своїми брошурками, що їх допоміг йому в секреті видати Пилипенко. Академія (не Вуан), а „Вільна“—ахнула! І Хвильовий „жарнув“ памфлет про „Ахтанабіль“, що його необхідно перекласти на всі європейські мови, як зразок української революційної прози. 5) Ше до цього вмішався „Нео-ліф“, що його видав також один із тих, якого як у свій час Семенка, а зараз В. Поліщука, хоче „угробити“ цей страшно небезпечний для письменників, що мають не їхню думку та сміють мати власні погляди, „авангард“, згуртований у Вільній Академії.

Чемпіон „памфлету“ Хвильовий, з одного боку, проголошує „Європеїзацію“ хатянської та просвітянської України при допомозі та активній участі неокласиків та академиків. З цієї „Європеїзації“ має зродитися доба розквіту пролетарської культури, що її він називає „азійським ренесансом“. Хвильовий дає навіть формулювання цього „азійського ренесансу“:

„Азійський ренесанс це—епоха європейського відродження плюс незрівняне, бадьоре грецько-римське мистецтво¹⁾“

¹⁾ „Камо грядеши“. Видання „Книгоспілки“. 1925. Ст. 61.

Марксист Хвильовий, що сипле цитатами з Плеханова, Бухаріна, що сам на 56 стор. тої-ж брошури вираховує докладно, скільки він книг прочитав до написання памфлетів, і ще додає, що вчислені книги „і сота доля того, що нами поверхово використано“¹⁾, ставить таку гіпотезу, що до неї важко відноситися серйозно.

Ось через що:

Ще—про європейське відродження, спричинене соціальним переворотом—революцією, можна говорити. Це ми бачимо в нашому Союзі, де змінився соціальний уклад буржуазний на уклад переходнової доби з елементами соціалізму. Але ніколи не можна говорити не тільки марксистові, але, звичайній людині, що трохи логічно думає, про відродження грецько-римського мистецтва.

Перше, через те, що ніколи не вернуться ці соціальні та економічні умови, що їх „надбудовою“ було грецько-римське мистецтво. Не можна, значить, говорити формально й фактично.

Друге, не можна говорити символічно ні вживати такого формулювання в метафоричному розумінні. Через те, що цього ніколи не буде.

І далі помиляється М. Хвильовий, що грецько-римське мистецтво було так дуже „незрівняне, бадьоре, радісне“. Це ж абсолютно умовні поняття!

Чи-ж менш „незрівняним, бадьорим, радісним“ було мистецтво ренесансу (гуманістичного, не „азіатського“)? Чи-ж не більш „радісне й т. д.“ є мистецтво 17-го, 18-го й 19-го століть?! Мистецтво, що є „надбудовою“, яка йде паралельно з розвитком економічних та інтелектуальних сил Європи. Хоч це мистецтво з доби розвитку капіталізму та імперіялізму.

Чи-ж навіть у нас немає наростів цього „незрівняного“ й т. д. мистецтва?

Читаючи цю фразу М. Хвильового, мені пригадалось: всюди добре, де нас нема!..

Ми так мало віримо в свої сили, у власну міць класи—переможця, що шукаємо „азіатського ренесансу“ плюс „грецько-римське мистецтво“. Тут є наявно момент ідеологічного ліквідаторства, тікання від реальності в країни фантазії, в майбутнє, за „багряними кіньми нашої геніяльної революції“.

¹⁾ Там-же Стор. 5—6.

Ми на цьому місці мусимо кинути М. Хвильовому не так, як він кинув нашій молоді:

„Юнаки й юнки—камо грядеши“, а ми кажемо: „Миколо Хвильовий, куди ти докотився?!“

До бульварщини особистої лайки, до відірвання від дійсного життя, до ідеалістичних комбінацій, що практично фунта клаків не варті.

І ми тобі практично говоримо, не показуй на Європу, бо ти її не знаєш! Не з книг вивчається життя. Не показуй на Грецію й Рим! Туди ми вже ніколи не вернемось. І не грай словами „геніяльних революцій“! Їдь до Європи на два, три роки, їдь до Азії на два, три роки, і тоді будеш сам сміятися з усіх твоїх концепцій, та—з азійського ренесансу!

Приїдеш іншим, новим, і тоді—не будеш писати памфлетів, що їх перлиною є „Ахтанабіль“!

А все ж таки є дискусія! А все ж таки ці памфлети викликали відповіді. Їх читали; полемічна література в нас покрила прямо художню¹⁾.

Через що, для чого так сталося?

А це так просто; тільки не шукайте в Шпенглерах та інших філософах, а у власному мозку промацайте дійсність методами й досвідом, що його дала нам історія—минуле людства.

Ми говоримо:

Розвиток економічний останніх років в умовах нового соціального укладу розвалює дотеперішні форми надбудови, її зміст та організаційну схему.

Це зокрема на Україні, що швидше розвивається, ніж інші країни Союзу.

Так! Нам усім набридли хатянство та малоросійщина, всім у горлі станули старі форми української культури, її побутовщина, етнографія й т. и.

Ми в „сім'ї вольній, новій“ визволених народів, не хочемо бути недавніми „хохлами“, не хочемо бути „паріями“ нового червоного ренесансу.

Формулу цього поняття ми дали в журналі „Нео-ліф“, Ч. 1, і там ми написали:

¹⁾ Понад 600 статей і біля 50 брошюр! Дод. авт.

„Червоний ренесанс розуміємо, як історичну добу, що для комуністичного суспільства буде тим, чим був для нас—гуманістичний ренесанс: предтечею економічної та культурної революції—перебудови—в можливо широкому (світовому) масштабі.

Ми висунули це гасло і його формулу не через те, що й нам треба було висунути свою теорію. Не через те, щоб і в своїй пекарні випекти новий сорт французької булки.

Причиною того є це, що вважаємо це поняття за єдино можливе для визначення цього великого культурного відродження, до якого ми йдемо в Союзі РСР (тоб-то в частині Європи й Азії).

Цей червоний ренесанс використає й стару азійську культуру і грецько-римське мистецтво; він возьме все, що буде йому потрібне й з гуманістичного ренесансу й з усіх здобутків культури останніх століть буржуазної культури Європи та Америки. І, розуміється, це не буде вінегрета „азійського ренесансу з грецько-римським мистецтвом“, ні ніяка інша комбінація, як от „Європа чи Просвіта“ або „Європа чи Росія“.

Нас тільки дивує, що дискусія про такі серйозні проблеми набрала в нас такого несмачного характеру особистих атак, наклепів і т. д.

Ми не говоримо, що ми святі, а всі інші „чемпіони памфлету“. Ми перші пустилися в атаку на критичну непорочність П. Тичини. Ми перші піднесли бунт проти особистих погромів у художній літературі й перші назвали ці методи літературної критики непарламентарним словом „українського літературного бандитизму“.

Але не можемо погодитися з тим фактом, щоб кількість слів українського словника збільшувалася за рахунок термінів і висловів, що їх на практиці вжито в українській літдискусії!

„Чемпіони памфлету“, яких гаслом чи формою стилю є „свині в апельсині“, або „Смердипупенки“, „куди лізеш, сопливе“ або навіть „дуті куміри“, не шануються не тільки взаємно, як цінить кожний інтелект цінність другого інтелекта, вони — передовсім — не шанують самих себе.

„Анахтабіль“ М. Хвильового¹⁾ лишисться знаменитим документом не азійського ренесансу вкупі з грецько-римським мистецтвом, а тільки — пам'ятником простої, найбільш поганої азійщини, — в найбільш поганому розумінні, — нашої літературної сучасности.

„Чемпіони памфлету“ це — дрібні люди, що не можуть думати про серйозні проблеми без взаємної лайки та „плювання“.

Вибачте, цей термін увів в українську лексику не я...

Ми трохи задовго затрималися над „чемпіоном памфлету“ та мало місця залишили для його наслідувачів В. Поліщука та К. Буревія, тим більше, що в цьому розділі є така тема, як от „невдалі ортодокси“. І через те переходимо до них, щоб закінчивши з чемпіонами, перейти до цього інтересного завдання.

На наш погляд, В. Поліщук менше підходить до ролі памфлетиста, ніж славнозвісний в Білорусі та на Україні Зігісмунт Валяйтис на секретаря міжнароднього Бюра Зв'язку.

Але Поліщука примушено до писання памфлетів. І примусили його ті недавні його товариші-приятелі, як от Хвильовий, що з молодого парубка й у 1922 р. початкуючого поета зробили виїмкового талановитого письменника. І тут ніяк не допоможе закінчення статті чи памфлету „Ахтанабіль“ Хвильового, де він невлучно відбрехується, через що він — Хвильовий — з приятеля став ворогом Поліщука. Не через міщанську влюбленість у себе та рекламність заатакував Хвильовий Поліщука. Мало „заатакував“. Він хоче його просто, за термінологією М. Ялового вкупі з Слісаренком і іншими „грабарями“ з Вапліте, — просто „вгробити“.

Але це не так легко, навіть тоді, коли в розпорядженні головні художні журнали України.

Все ж таки Поліщук, як памфлетист, не доріс до Хвильового. Хоч він пригадує П. Тичині „немудрих отців церкви та семінарію“ (Авангард“, стор. 56), „не пантеїстичну мудрість поета“ (там же, стор. 57), під'їджає „хвильовисто-зеровським хохлизмом“, „хохлацькими брехеньками“ та „гартованськими іконами“ (там же, стор. 59, 61, 62), кусає Хвильового неокласичною „вищою математикою Зерова“,

¹⁾ „Черв. Шлях“, ч. 11, 12. 1925.

„консервативним блоком, духовним з Зеровим та Могилянським“, „месіянізмом“ і „неписьменністю“, проте, хоч сам вважає себе за апостола динамізму, — динаміки стилістичної вульгарності Хвильового не осягає. І це для нього краще!

Але годі вже про чемпіонів, перейдімо до невдалих ортодоксів.

Читач запитає, про яких ортодоксів? Але з огляду на те, що ми зараз живемо та й працюємо в добі перемоги таких наукових систем, як марксизм та ленінізм, то легко догадатися, що справа йде про „марксівських та ленінських ортодоксів“.

Ми не будемо згадувати про таких, як Коцюба або Йогансен у своїй „Комуні“ та в статті „Октябрь в укр. літературе“ („Коммунист“ з жовтня 1922 р.); їх так досконали „розібрав“ С. Пилипенко в „Плужанині“ (Ч. 5, 1925 р., стор. 28), що аналізувати їх не доводиться, в кожному разі нецікаво.

З „ортодоксів“, що нам доведеться з ними полемізувати, ми назвемо знову таки Хвильового, Пилипенка, Поліщука...

В чому головні ідеологічні помилки Хвильового, як марксиста, як комуніста?

Ми вже в першій частині відкинули його фантастичні комбінації про формулу азійського ренесансу, як нереальну, що не витримує критики не то з діалектичного, з історичного та емпіріокритичного, а навіть чисто логічного боку. Але пригляньмося Хвильовому, як діалектику-марксистові.

Ми не ставимо до нього, розуміється, цих вимог, що їх ставимо економістам, історикам і т. д.

Артистові, чи він поет, чи прозаїк, можна багато вбачити.

Все ж таки є певні межі, по-за які не можна виходити, і коли їх людина перейде, то і з дійсного (не тільки паперового матеріаліста), і що з того слідує матеріалістичного діалектика виходить не те, що ніякий матеріалістичний романтик (і така порода може породитися на нашій „Славній Україні“), а родиться просто ідеаліст краси, фаталіст і всякі інші типи людських вірувань.

Перше, що є підставою діалектики (марксівської), це — відсутність пристрастности що до противника. Не класової пристрастности, а особистої. У Хвильового вона виступає

вкупі з аристократизмом „а ргіогі“ (у формі догми, що її треба ще довести, але яка залишається не доведена). І „олімпієць“ просто говорить, чому він виступає проти „енків“. А ось: „Він не може поруч себе терпіти бездарних, симптоматичних „енків“ („Камо грядеши“. Книгоспілка. 1925 р. Ст. 35). Це марксівський аргумент!

І другий „ляпсус“ (просто ляпсус) це — істеричний крик: „без романтики вітаїзму не буде пролетмистецтва“. Але цього ніде не доказано, ніде, ні на одному місці цих довжезних памфлетів немає аналізу тих соціально-суспільних умов, що з них, чи зараз, чи у перспективі майбутнього мусів би зродитися чи вилетіти цей дорогоцінний фенікс!

Не цитатами в решті решт доводиться правильності аналізу конкретних умов навіть у літературі. Треба фактів, а коли йде справа про майбутнє, то треба зробити хоч би підрахунок перспективних можливостей майбутнього, хоч би гіпотетичну їх аналізу в порівнанні з історичним досвідом минулого. І цього ж знову немає в памфлетах! Ми тим самим не вважаємо, що наша формула червоного ренесансу абсолютно вірна. Але ми все ж таки формулювали їх на підставі історичних порівнянь, теорії еволюції й обліку перспектив. Ми старались дати також історичну аналізу. Але доволі з ренесансом!

Хвильовий каже: „Олімпійці“ не тільки відчують запах наших днів. Вони аналізують усю складність переходового періоду“.

Розуміється, вони не були б революціонерами якби „не відчували запаху наших днів“ (за Хвильовим). Але чи їх глибоко аналізують? Може, один він, Хвильовий, як новеліст, запустив ланцет аналізу в тіло сучасності. І то дуже однобічно. А інші?

Чи вся маса оповідань, написаних олімпійцями, їхніх поем, може бути зрівняна хоч би з одним „Блакитним романом“ Гната Михайличенка?

Чи ж курйоз із славнозвісною поемою „Комуна“ Йогансена, так гаряче рекомендованою олімпійцями, не є просто скандалом?

І знову вертаємося до питання, що буття визначає свою свідомість?

А у Хвильового якраз навпаки.

Він до своїх чисто апіорних, догматичних конструкцій хоче пристосувати життя.

І через те розвалено Гарт і хочуть розвалити Плуг не в ім'я конкретних завдань, а суб'єктивного: „как мне это надоело“!

Це не організоване суспільство, а розбуяний анархізм, від того, що людям перевернулося в головах, і вони гадають, що вони „надчоловіки“ з філософії Нітше.

Не дискутує комуніст таким способом, що ось, мовляв, „просвітяни намолотили три мішки гречаної каші“, але не каже: де ж та каша справді є?

При таких диспутах противник, розуміється, відповідає, що не в них, а в „Камо грядеши“ не то три мішки, а шість — такої-ж гречаної каші, і так диспут закінчився, противники не договорились та й розійшлися кожен на своє сміття.

Так і сталося на полях безкровних боїв української літ-дискусії з Пилипенком та й Хвильовим. Не договорилися також ні Поліщук з Хвильовим, ні Гадзінський з Вапліте й ні з Колядою. Там, де люди не хочуть домовитися з причин інших, ніж діалектичні аргументи, там, розуміється, аргументи не рішають, в хід пускається гранати памфлету, борці лишаються живі... Добре, скажете, читачі, а де ж в їх сперечаннях діалектика? В тім то й справа, що діалектики немає й не було.

І це власне „должно быть доказано“!

Все було в укрлітдискусії, тільки не діалектика. Марк-сівської діалектики навіть у олімпійських ортодоксів немає, не було, і не знаємо, чи швидко буде!

Були сотні цитат, були покликування на найбільших про-років, але діалектики як кіт наплакав. Але все ж таки є дві статті в Пилипенка, де є діалектика й не погана. Але знову ж він, на жаль, не олімпієць, — так би мовити, „середняк з Плуго“. Це дві статті в „Плужанині“: „Про панича Пшест-шельського й про марксизм на виворіт“ („Плужанин“, Ч. 6 з 1925 р., стор. 19) і гірша від неї, зате більш образова стаття „Голова без хвоста“.

Ми мусимо звернуть увагу на цьому місці, що наші орто-докси й в організаційних справах виступали не продумано

а по лінії цього настрою, що я його схарактеризував, як „Как мне это надоело! Долой!“ Таке було з розвалом Гарту. Якби „емігранти“ з Гарту хоч трохи більш були громадянами, ніж анархістами, якби хоча трохи були рахувалися з масою на периферії, то повинні були хоч би зачекати на з'їзд організації (Гарту). Я не говорю про закулісові гри та інтриги, а про принциповий підхід.

Це ж був у масі такий же зрілий крок 23 чи скільки їх там було олімпійців, як вихід Коляди з Сім'у, де він був заступником голови й уже більш як півроку керував організацією. Я знову не говорю про закулісові справи, а принципові.

А від олімпійців, Ялових, Хвильових і т. д. більш треба вимагати витрималости, ніж від 22-літнього молодика, якому ще імпонують „події скандальні“ й який гадає, що тим набивається літературний капітальчик, тоб-то так звана „известность“.

Я глибоко переконаний, що олімпійці, зокрема Хвильовий, розбираючи мої аргументи, закричать:

„Бачите, куди пре? З Пилипенком знюхався, з Валеріаном зговорився, через те, що у Вапліте не попрохали, що секретар цієї академії проф. скотарства О. Буц (він же Слісаренко) гострить на ньому свій юмор в „К. і П.“ та хоче його „угробити“ вкупі з Яловим, Хвильовим та іншими“.

І через те-я тут, на цьому місці, заявляю, що цю працю я писав без ніяких компромісів та закулісових інтриг, а через те, що вважав за потрібне додати цього цікавого періоду укр. літератури, що його майбутні критики правдоподібно назвуть „добою памфлету“, кілька можливо об'єктивних поглядів, дещо аналізи та сторонніх міркувань.

В це можуть олімпійці повірити або ні!

Хоч вони частенько й у свої власні слова не вірять. —

Поліщук Валер'ян не ортодокс, хоч старається присвоїти собі методи діалектики.

Він не сипле так цитатами із великих людей, як олімпійці, все ж таки в схемі лекцій на Арт'юмці, за що так обурюється Хвильовий, старається помацати, чи там іти по лінії історичного матеріалізму.

І він у кількох місцях „Авангарду“ вдало атакує „Азіятський ренесанс“, наприклад, там, де він запитує Хвильо-

вого: „що таке має відродитись тим азійським ренесансом: містицизм Сходу?“ „Покора деспотизмові?“ А ми від себе додамо: і — мандрування душ, тоб-то так звана „метампсихоза“, або — покорення злу? Мені здається, що ці запитання з місця вбивають всі основні конструкції Хвильового.

Передо мною ввесь дискусійний матеріал, включаючи всі ч. ч. „К. і П.“ і т. д.

І що ми бачимо, перегортаючи ці матеріали, прочитуючи зокрема статті Пилипенка С. В.? Все ж таки більшу здержаність стилю, більш діловий тон і більшу марксівську витриманість. Пилипенко не раз звертає увагу на те, що ні Гарт, ні Плуг не є чисто пролетарські організації. Він не боїться дійсності, зокрема там, де це відноситься до класового складу літорганізацій.

Розуміється, він не олімпієць і, мабуть, через те старається підрахувати дійсність і на цій підставі зробити практичні висновки.

І це йому не раз вдається, в окремих випадках, наприклад, у двох зазначених раніш статтях: „Про панича Пшестшельського“ й т. д. й передовиця із ч. 5 „Плужанина“ „Голова без хвоста“.

І якраз вмінням аналізувати дійсність, спокійно й конкретно, чого не зустрічається в Хвильового, Пилипенко більш переконує, вводить у літдискусію більш діловий тон.

На наш погляд, більше витриманості й теоретичної твердості повинні виявити провідники пролетарських організацій ніж селянських.

В умовах України ми зустрічаємо якраз навпаки.

І, розуміється, це є ті діалектичні антитези, що не тільки логічно витікають із кінцевих висновків перших двох розділів нашої праці, в яких аналізовано класові відношення й суспільні зв'язки цих процесів.

Цей останній наш висновок навпаки — діалектично є аргументом в користь наших положень із перших розділів.

Факти з громадських процесів також у літературній частині зрозумілі тільки в їхньому зв'язку з собою й у динаміці їхнього руху.

І факти класової ріжнорідности Вапліте й Гарту, класової однорідности Плугу, ухили їхніх провідників і їхні методи дискусії утворюють ланцюг соціально-громадських подій, що зрозумілі в цілості їхньої динаміки й взаємного переплітання. Одночасно, цей факт меншої витрималости й спокою в дискусії в прол. провідників, як от Хвильовий, доводить взаємно факта роздрібнення й ослаблення, як не розкладу, чисто пролетарської частини української літератури. Ми хотіли ще зайнятись ортодоксалізмом Коцюби, але розміром ця частина нашої праці розтягнулася вже через край, і через те перескакуємо через нього, відсилаючи читача до статті С. Пилипенка про „Коцюбині компроміси“ з „Плужанина“ ч. 2, 1926 р. Цих аргументів вистачить, тим більш, що роля Коцюби в літдискусії зводиться менш-більш до того, що на всіх статтях Хвильового й Пилипенка в „К. і П.“ він систематично додає редакторську замітку: „друкується в дискусійному порядку“.

Розуміється, без редактора не може обійтись!..

Ми гадаємо, закінчуючи цю аналізу про „чемпіонів памфлету та невдалих ортодоксів“ що літдискусія перевороту в укр. літературі не зробить; пошкодити їй — також не пошкодить.

Зате залишить нам надзвичайно цікаві матеріали культурно-побутових умов, що запанували в укр. літературі в половині третього десятиліття 20-го століття на Радянській Україні, зокрема в Харкові.

4. Криза літпродукції й трагедія критики

В 2-му ч. „Плужанина“ з лютого 1926 р. на стор. 18 тов. Пилипенко стверджує твердо на підставі статистики, що літпродукція художньої літератури з 1924 р. на 1925 р. виросла з $386\frac{3}{4}$ друкованих аркушів на 940 друк. аркушів, це значить більш, ніж на 200%, і дала 1 279 000 примірників.

Це безперечний кількісний зріст. Пилипенко каже, що „наша література росте, удосконалюється, але відстає від зросту культурних потреб трудящих мас“.

Цю позицію коли розглянемо, то можна б погодитися з нею в цьому розумінні, що працює, розвивається та вдо-

сконалюється молодь у своїй широкій масі, чи то пролетарській, чи селянській. Вона рветься до освіти, до культури, до інтелектуального розвитку.

Зате не видко цього розвитку (якісного) в творах вже виробленого авангарду, чи Гартованського, чи Ваплітівського

Чи, возьмім найбільш небезпечні пункти, можна напевне ствердити, що „Вітер з України“ є кроком уперед і формально й ідеологічно в порівнанні з першими творами П. Тичини? Є, напевне, стабілізація, коли не крок назад; немає прогресу. Хвильовий мовчить — закінчив на „Осені“, але, на мій погляд, в „Синіх етюдах“ було більш вогня, більш моци й соковитости, ніж в „Осені“. А в аспекті художньої літератури: „Камо грядеши“ до „Осени“ це абсолютний крок назад в артистичному прогресі Хвильового. Це не парадокс, а факт!

А Володько Сосюра, найбільш рідний прол. поезії, не може намацати нових форм, нових звуків, і критика визнала що „Тарас Трясило“ вказує, що в Сосюрі формальна криза. Хто не йде вперед, той йде назад.

Чи „Громохий слід“ Поліщука В., при всіх його громоких 296 стор., є крок уперед в порівнанні з „Думою про Бармачиху“ або навіть „Яриною Курнатовською“? Формально може так, але сюжетно або ідеологічно — сумнівно.

Можливо, Панч і Копиленко пішли вперед, але стовпи Вапліте й Гарту Яловий, Слісаренко, Христовий, Коцюба, — ну, скажіть, що дали серйозного, хоч би трохи монументального в 1925 р.? А Досвітній, а київський Коваленко, а Епик?! Я питаюся, де кроки вперед?

Фальківський розвивається, але де інші?

І ми бачимо пустку. Високоцінних художніх творів, глибоких творів, не маємо!

І через те на швидку руку звертаємось до класиків, що від них, ще до революції, зачалась пролетарська література на Україні, ми вертаємо до таких революційних класиків, як от І. Франко, частинно Стефаник, Леся Українка, Панас Мирний і безсмертний Шевченко, і ми видаємо їх твори.

Це не парадокс, що не від Еллана та Чумака, але від Франка та Стефаніка зачинається пролетарський період укр. літератури.

Це тільки безсумнівний факт.

Від „Малого Мирона“ та „Бориславських оповідань“ почалось; від „Боа констріктор“. Ось що!

Причини цього якісного занепаду літпродукції в 1925 р. в тому, що наші письменники в масі відірвані від життя, працюють за столами по конторах і установах, редакціях та видавництвах, а життя не то Харкова та Києва, а цілої УСРР десь бурлить далеко від них. Чого не бачив Генрі до цього, як став писати новели? Ми чуємо Єсенін, Маяковський їздили до Америки, Пильняк в Японію, Третьяков сидить уже 3-й рік у Пекіні, ще хтось там їздив до Греції, до Італії. І після є теми, є перспективи й обрії. А як це було з бродягою Горким? Артист, що відривається від життя для праці за столом у конторі чи редакції, здебільшого гине для мистецтва.

Він стає кастрованим собакою, що не здібний до витворювання життя.

А мистецтво це — життя в художньому аспекті чи на полотні творця.

І не дивуватись, що продукція що до якості нидіє, і му-сить нидіти, як довго не змінять ці умови, що їх зараз створюють для письменників каси наших видавництв. Ці умови добре виявив В. Коряк в статті про комсомольський молодняк, в одному з літдодаatkів до час. „Коммунист“.

І тут ніякі нарікання не допоможуть, ніяка паніка не зможе дати рятунку.

Є прислів'я що говорить: „вище голови не скочиш“.

Коли письменник не зуміє вислати з грудей життя всієї любови й ненависти, світла й тьми, радості й суму, він—не зможе намалювати великих полотен.

Глину треба мати, щоб ліпити статую.

Життєвий матеріал, щоб писати роман.

І його не набирається за столом у конторі або в редакції.

Я ці слова не кидаю, як лайку.

Закид тут не на місці, лайка — дурниця.

Але ми аналізуємо питання, з чого криза.

І ми говоримо: з кільколітнього побуту буденщини за редакційними столами архітвори не зродяться! Ми це бачили з покійним В. Елланом, що його як артиста — „Вісти“ з'їли. Це факт.

„Блакитний роман“ зродився в глибинах життя, куди людина пірнула з головою, і — з життям.

І тут — ось це „гвіздь“ артистичної творчости.

Ми далекі від впадання в паніку, від перебільшування цієї кризи.

Ми глибоко впевненні, що найбільш виявлена група наших олімпійців багато бачила, багацько пережила, та й живемо в добі, що хоч відбивайся від тем.

І світова війна, і революція, і економічні зміни від військового комунізму до Неп'ї, і велентеські зміни в побуті, крах релігії, і сама тільки Україна скільки може дати тем під чудові, соковиті, просто надзвичайні літературні фільми.

І де ж вони є?!

І це є закид для всіх нас, що ми відбігаємо від сонцем политих, річки чи потоку життя, що бистро йдуть у своїх вирах, замість кинуться в ці здорові й свіжі, буйні й творчі хвилі.

Ми висохли на суші, не купаемось у житті!

І через те є в останньому році 1925 занепад літпродукції в артистично-якісному розумінні. Буденщина, топтання на одному місці даремних сперечань і закулісових інтриг — захлинули нас. Це не екстравагантний, суб'єктивний погляд Гадзінського. Це наявний життєвий факт!

І перед нами мабуть ще більш запущене поле, де грає не радісний шум літньої левади, де на кожній стеблині мільйони живих організмів, де на кожному клаптику землі різнобарвний рух овадів, метеликів, мух та хрущів, що з таким шумом радуються світлом сонця — працюють.

У нас — на полі літкритики, в її господарстві гелгочать гнівливі индики, викрикують верескливо пави або сикають вужі, скрегочуть жаби...

Я беру для прикладу чи не найкращий номер нашого майже взірцевого журналу, старанно редагованого журналу „Нова книга“ — ч. 9 — 10 з 1925 р. Я не аналізую інших відділів, беру тільки відділ художньої літератури.

У відділі художньої літератури 23 рецензій. З того одним автором М. Д. підписано 14 рецензій. Ю. Смолич написав три, Ф. Б. — дві, чотирі останні Божко, Якович, С. Дз — ко, Коряк і т. д.

Де ж може один хоч би дуже талановитий критик написати цікаво та вдало 14 рецензій в одному номері? Отримується критична халтура!

І це в журналі, про який ми знаємо, що в його редакції працюють люди, що дуже серйозно ставляться до своєї праці!

В інших журналах не краще. З усіх критичних рецензій останнього ч. 3 „Черв. Шл.“ з цікавістю читається рецензію проф. Білецького на книжки Г. Коляди.

Хаотичність, випадковість критичних матеріалів у „Ч. Ш.“, включаючи статті й бібліографічні замітки, всім добре звісні!

Не краще в „Житті й революції“, ще гірше в провінційній пресі.

Наша критика не виражає, не є продуктом реакції читача на якусь книжку, а здебільшого — це надзвичайно „цікава“ комбінація випадковості, поверховності, закулісових інтриг та особистих зв'язків чи симпатій. Може, я помиляюся в 100%, але на 80% це правда.

В таких умовах критика не може виховувати автора. Вона часто його псує, дуже часто виносить на високий рівень, щоб опісля скинути його в пропасть нездарности та графоманії, або — навпаки.

Чи ж читач може віднестиши широко, — повірити М. Хвильовому, коли він вчора славословив В. Поліщука, а потім бухнув „Анахтбаілем“?!

Не може, і був би дурний, якби взяв ці погляди серйозно. Така критика дуже часто озлоблює артиста; вона примушує його проти волі, з омерзінням, братися за зброю, що нею його атакують, і в таких умовах виростає не „Культура“ а „Халтура“, не „Критика“, а якась „Жахетика“ (від слова „жах), не література, „а саж“, як написав десь В. Коряк, але з обох боків, що лаються, а не критикують.

Мабуть, тим і тільки цінна наша літдискусія, що виявила надзвичайно яскраво те, що було скрито заховано в глибини творчих організмів.

На фронтах і у в'язниці пізнається людей... „Гомо сапієнс“ (мудрий чоловік?!) показав свою вовчу психіку й степову дикість!..

А для будівництва, культурного будівництва, необхідний облік матеріялу, пізнання цього матеріялу, що з нього маємо будувати.

І ця літдискусія наша показала, який наш камінь. Наші цегли ще не вироблено, дошки не гебльовано, залізо невідале, криця м'яка!

Ми на весь голос закликаємо всіх до високої кваліфікації!? (3-й з'їзд Плугу).

І свою кваліфікацію виявили в літдискусії як не можна краще!

Це — не виявила маса, ні молодь, ні комсомольці.

Виявили олімпійці всіх груп, напрямків, таборів. Не гадаймо все ж таки, що цей „задрипанок“ (за Хвильовим) літкритики є в нас, тільки в нас. Він хоч у меншій мірі є в росліткритиці, він і там часто проскакує між сторінками журналів. Але все ж таки він не є такий загальнопринятий та показовий, не є виразником некультурності в таких жахливих відсотках, як у нас.

Ми вважаємо, що очищення в нас тих „азіатських задрипанків“ є перше завдання всіх письменників і критиків, що хоч трохи навчилися життя в процесі літдискусії, і це життя показує докладно, яскраво й нещадно, що не час на жарти.

Занепад продукції в розумінні якості є, а стан худ. літкритики каже дзвонити „на гвалт!“

5. На маргінесі реєстру „Історичних фактів“

В 1922 до 1924 р., після фікції так званого „жовтневого блоку“ з великим шумом рекламованого в Києві в часі першої поїздки гартівців до Києва, так Гарт, як і Плуг (тут у них неладів не було), відкрили нещадний вогонь, — кампанію проти Комункульту. Його членів не допущено до праці в газетах і журналах, проголошено „святую війну“ та блокаду не тільки проти провідників Комункульту (Семенка й інших), але й проти їхньої цілої маси. Подібну ж „святую блокаду“ ведеться також зараз проти Сім'у. Комункульт наступу не витримав. Він розлетівся як організація, і замість війни в окопах журналів, які стратив, перейшов на „партизанщину“.

Це виявилось таким чином.

Комункультівці покинули розбиті руїни своєї головної фортеці — Києва, де вже нічого було боронити, і нишком почали по-одинці, чи в двох і т. д. переїздити до Харкова. Тут вони в короткому часі взяли в свої руки редакційні

позиції в Книгоспільці (Слісаренко), в „Черв. Шляху“ (Яловий), увійшли в союз з Хвильовим, що при всій здатності до памфлетів, хворий на відсутність твердої політичної лінії, — при першій змозі підклали бомбу під ЦБ Гарту, що їм через три роки „паскудив існування“, і забрали з ЦБ так звані „сливки“; з Гарту випущено кров на 70%, і з цієї мішанини: колишніх гартованців і колишніх комункультивців створено „Вапліте“ або, як хтось жартливо висловився, „совработников“ укр. ревлітератури.

Це дало змогу на Україні групам, що їх признано за дрібнобуржуазні, і що їхня класова база є в ліберально-міщанських колах української інтелігенції, взяти в свої руки важливі журнальні позиції укрлітератури. Цей факт, що Хвильовий, ідеолог групи, яка вийшла з Гарту, звязався з правими колами укр. літератури, з одного боку (в Києві Дорошкевич, Зеров і т. д.), а з колишніми комункультивцями, проти котрих боровся за весь час своєї приналежности до Гарту в добі його найбільшого розквіту — з другого боку, є яскравим доводом правого ухилу в ідеологічному розвитку Хвильового, — цього ухилу, що його відчуваємо в останніх його творах і про що ми згадували в 3-му розділі тої праці.

Лівий фронт укр. літератури, що його можна б схарактеризувати „праворуч від напостівства, але лівіш від правої частини Гарту й лівіш від Плугу“, в розумінні що до першого — масовости, що до другого просвітянських ухилів — розруйнований.

М. Хвильовий не може сьогодні здавати собі справи, яку левову допомогу подав пролет. літературі з хвилею, коли стратив незалежність орієнтації, одірвався від мас роб. і сількорів, вступаючи до „Вільної Академії“ (!), братаючись із Зеровим, Дорошкевичем і т. д., і що-найкомічніше йдучи в шлеях колишніх комункультивців.

Слово „академія“, що стало анахронізмом, символом консервативного, катедрального рутинізму й відірваности від життя з його класовими фронтами, стало фірмою організації укр. пролет. письменників.

Коли слово „Гарт“ символічно виражало твердість і міць революційного ентузіазму перших літ Жовтня (не дурно було

продумано покійним В. Елланом), то слово „Академія“, що характеризує „Вапліте“, символічно виражає правий ухил у видатніших „олімпійців“ української рев. літератури.

Це не фраза, це не крилате слово, щоб уколоти т.т. по професії.

Це в складних умовах революції на Україні, в 5-му році Неп'и, при деяких ліквідаторських настроях, що виявилися в опозиції 14 партз'їзду, це характеристично-сигналовий—діалектичний факт.

Пролетарський авангард Гарту, що організований у його філіях, всі ці гартованці, що їх не дуже то тягне до себе „Вапліте“, залишився поки що на розпутьті.

Він чує, що ці стріли, що їх пускав на Гарта Плуг, закидаючи Гартові відірваність від мас, деяку сухість у відношенні до молоді, було справедливо випущено; що ця лінія, котру проводив Гарт що до Вапп'у, була правильна; що політика Хвильових, які йдуть у шлеях комункультивців, що використовують партійність деяких своїх членів, зв'язана з великою небезпекою ослаблення лівого фронту укрревлітератури, зв'язана з небезпекою зміцнення тих позицій кол футуризму, що проти них недавно так боролись недавні гартованці вкупі з М. Хвильовим, і котрі так глибоко розходяться з теоретичними принципами марксизму та ленінізму по лінії літератури, сформульованими Плехановим, Воровським, Мерінгом і іншими теоретиками марксівської естетики, або вужче — матеріалістичної теорії літератури.

Ми повинні ствердити на вищеподаних фактах, що ліві групи укр. рев. літератури дуже мало навчилися, не проаналізували тої практики, життєвого досвіду в літературі, що його дає рослітдискусія.

Ще не прийшла пора, для ліквідації організаційних форм Гарту. Традиція грає велику роль в житті, і революційна традиція — для нас в сучасному моменті для революційних письменників пролетукрлітератури, при цій відсутності рев. традиції в нас, де головну революційну роль в періоді 1913—1923 грали футуристи, дуже важлива, необхідна.

Деяку традицію дав і мав Гарт. Не даремно він називався — Гарт. Він засновувався тоді, коли початки укравелітератури УСРР створювали В. Еллан, Чумак, Михайличенко. І Гарт дав майже ціле покоління „загартованих“ пролетписьменників.

Чи розумно було руйнувати цю організацію з верхів, не скликаючи з'їзду, без того, що скаже низова маса гартованців, що їй Гарт більше потрібний, ніж Хвильовим, Тичинам, Яловим і т. д., про це ще скаже своє слово найближче майбутнє.

Можна було реорганізувати Гарт, можна було усунути тих осіб, що, не маючи нічого спільного з літературою, хочуть керувати її життям.

Але руйнувати організацію, що здобула вже те, чого в нас немає,—революційну традицію, що вивела та виховала ціле покоління пролетписьменників, для цього, щоб створювати нову фірму, що ідеологічно має майже ці самі пункти ідеологічної програми,—на наш погляд: робота не продумана, робота не серйозна, а на ділі вона принесе тільки ослаблення здобутих уже Гартом Жовтневих позицій; вона, ця робота, що виявилася фактом організації висококваліфікованого органу, чи організації „Вапліте“, може бути інтересам революції, при зміцненні міщансько-хуторянської стихії в умовах України, при зміцненні правих груп у складних умовах Неп'и,—тільки шкідливою.

Ми це говоримо просто й твердо!

Ми ніколи не належали до запальних прихильників Гарту. Ми дуже часто різко боролися з політикою його ватажків і, коли треба, будемо боротись. Але ми одночасно проти того, щоб замість організації, що мала хиби, але створила означені культурні цінності, дала видатних людей, добре виховала сотні молодняка, яка дала те, що в українських умовах виїмково важливе,—ревліттрадицію, створювати нову організацію змішаних, дуже часто здекласованих елементів типу літбогеми, відірвану від робочих центрів, їхнього життя та стихії.

Я маю враження, що перевага формальних досягнень, перевага „чисто-естетичних“ понадкласових настроїв буде грати у „Вапліте“ першу скрипку. Ми будемо тішитися, коли цього не буде, ми не хочемо проголошувати проти „Вапліте“ кам-

панії зараз, коли вона ще не мала часу виявити свого революційного обличчя¹⁾.

Але будемо нещадно боротися проти неї, коли ці праві ухили, котрі виявились в останніх творах М. Хвильового, включаючи „Камо грядеши“, проти яких виступаємо й виступали в дискусіях про творчість П. Тичини, проти яких боремося на ділянці Київського „неокласичного фронту“ і з яких старається в самому нутрі визволитись Плуг (що як селянська організація тим більш перед ними „незастрахований“), — в літературній продукції членів Вапліте дістануть своє оформлення й теоретичне зформулювання²⁾.

А причини, зазначені в попередніх розділах, ці причини, що породили Вапліте, в своїх теоретичних як і організаційних підставах не провіщають нам того, щоб Вапліте стала тим у 1926 р. або 9-му році революції, чим був і став Гарт в 1922 до 1924 р.

Ми боїмось, що ті елементи літературної богеми, які влились у кров Вапліте, вкупі з роботою, що її виконали партизани Комукульту після руїни Київської фортеці — у Харкові, і ті праві ухили, що їх бачимо в творчості Хвильового, зроблять те, що революційні слова статуту Вапліте стануть папером, а життя піде своїм шляхом.

Діалектика класових відношень у нутрі організації є для Вапліте вогненним: „мане, текель, фарес!“

І це покаже найближче майбутнє³⁾!

Ми мусимо в цьому розділі звернути увагу на те, що в побуті й житті Україна немає ніякого прив'язання до твердих організаційних форм, і що за тим слідує, до систематичного придбання та зберігання культурних цінностей, включаючи в розуміння цього слова й традицію.

В літературному житті ми не цінімо приналежності до якоїсь організації, ми так дуже легкодушно відносимось до

1) Праця була писана в лютому 1926 р. А вже друга половина 1926 р. виявила правоту наших прогноз і висновків. *Зам. автора.*

2) Вже знайшли. *Зам. автора.*

3) І показало швидче, ніж можна було сподіватися. *Зам. автора.*

цього, чи якась організація розвивається, згуртовує довкола себе чим раз ширші та зрілі кола даної суспільної категорії, в нашому випадку—пролетарських письменників.

Ми не із симпатії до Гарту пригадали, що він утворив рев-традицію, згуртував гвардію.

І нараз крах! Розвалено те, що з таким вкладом великої енергії, при таких численних перешкодах і змаганнях складено докупи.

Я ніколи не належав до прихильників В. Блакитного. Але зверну увагу на його, так би мовити, посмертний заповіт. Це його лист „гартованцям“, надрукований у ч. 6 „Плужа-нина“ в 1925 р. (стор. 4, 5, 6).

Там у II розділі він пише про вдосконалення організацій-них форм. Пок. В. Блакитний, мабуть, найкраще знав всі слабі місця, всі хиби в гартованських — ідеології та організації.

Він згадує про „вдосконалення праці центру, про уваж-ність і обережність та гнучкість. Гнучкість мобілізації мас і т. д.*. І що зробили негайно всі найближчі друзі та това-риші покійного письменника та організатора?

Негайно після його смерті розвалюють з таким великим вкладом праці втворену органі-зацію!..

З яких причин, за-для яких мотивів та серйозних аргу-ментів?

Ми про це вже писали в нашій праці й не хочемо повто-рюватись, але різко підкреслюємо:

Де ж тут змагання до удосконалення?! Руй-нацький, деструктивний анархізм!

Він пише далі про „поглиблення виробничої й виховавчої праці“.

Себе будуть „поглиблювати“ олімпійці у власному „акаде-мічному“ соку?!

Кого ж будуть виховувати ці видатні революційні гро-мадяни УСРР з царини худ. літератури?

Молодь, від якої замкнулися під гаслом високої кваліфі-кації та парнасизму?

Їм нікого буде виховувати!

А, може, вони хочуть виховувати цю молодь високоху-дожніми творами, що їх будуть писати й обговорювати в своєму „сенаті“?

Це проблематичне, дуже сумнівне питання, і поки де ми отримали карколомну діалектику з „Камо грядеши“ й т. д.

І ще згадує пок. Блакитний (там же):

„Викорінювання одрижок „гнилої, витонченої культури“ (чуєш, М. Хвильовий, із „Європи“ Зерових і Дорошкевичів?), викорінювання „шовіністично-індивідуалістичної“, „чумацької“ помазаної старими „ренесансами“ хуторянської „культури“.

І ці слова б'ють прямо по лиці цей анархізм, що ми його можливо ґрунтовно розібрали в попередніх розділах.

Він своїми думками хотів внести хоч крихту „корисного в гартованський колектив“.

І цей колектив замість піти хоч на „щабель уперед“, за словами свого провідника, сів на свої „академічно-вільні“ висоти й задивився у фейерверк — азійський ренесанс!

Так!

Творці Вапліте — цей гартованський колектив здорово зрозуміли останні поради свого ідеолога, свого провідника, що він до них писав: „Товариші й друзі“?!

Чи ж варто в нас писати ще більш про шанування революційних традицій на маргінесі реєстру історичних фактів?

Гадаємо, що написано досить!

6. Експерсія в психологію характерів

Не гадайте, що ця частина не зв'язана з основними питаннями нашої праці, і, з другого боку, не сподівайтесь, що вона буде чисто психологічна.

Ми хочемо в цій частині обговорити побутові сторони взаємних стосунків письменників по-між собою, а також і ті інтимно-закулісові процеси, що часто грають рішачу роль в літературних питаннях, оцінках даних письменників, їхньої творчості та поодиноких творів, вмішуються дуже часто у внутрішньо-інтимне життя поета, грають велику роль в критиці, то-що.

Історично-побутові умови витворили, так би мовити, в психіці українців, як масове виявлення, певну замкнутість у собі — скритість, недовірливість, з одного боку, з другого — плекання „на задріпанках“ цієї замкнутості індивідуальних, дуже часто відірваних від життя дуже часто допотопних,

ідей, поглядів думок і т. д. що звичайно, хоч навіть дуже цікаві з побутового боку, хворі на хромість теоретичних підстав, на наївність своїх основних положень. Відсутність широкого розмаху погляду та ідей, що завсіди зв'язані з замкнутістю індивіда в чистомеханічному розумінні (він не бачив інших країв, інших форм побуту, не знає мов і звичаїв інших народів, вариться в своєму власному соку), створює, з одного боку, внутрішню свідомість—почуття своїх теоретичних і інтелектуальних вад, обаву, просто тривогу, щоб читач або інші подібні до нього письменники чи „теоретики“ не підглянули його „білих листів“ — життєво-поглядової неписьменності, відсутності стійкості його теоретичних комбінацій чи критично-пізнавчих поглядів.

І звідтіля надзвичайно загострена підозрілість до поглядів противників або критиків і — навпаки.

Надзвичайно сміливе кидання теоретичних фраз, цитат зібраних похапцем, стилістичного пустомовства, що при, відсутності теоретичних аргументів або практичних доводів частенько, мусять бути замінені особистими, придиркуватими лайками, підловлюванням побутово-життєвих дрібнот із навіть інтимного життя людини — противника (хоч перед тими дрібнотами ніякий геній не застрахований) і висміюванням цих дрібнот у різких серйозних артикулах або в статтях, що хочуть бути серйозними. Чи ж нагадувати цю ж нещасну історію з „Котелком“ Поліщука, з „Папашим кожухою“ Пилипенка, з „сопливістю Хвильового“, з саморекламністю та міщанством моїм — „Лопуцьківським“, і т. д.?

Дрібноти життя, що надаються до дружніх шаржів, перед якими ніякі генії, як ми вже писали, не застраховані що підходять більш до гумористичних журналів та карикатур, використовуються в цій памфлетовій полеміці, як найгостріша приправа до „риби по єврейськи“, як сіль і перець стилю та художньої образності.

Ось тут зміст бульварности та вульгарности полемічного стилю, ось тут ці вибрики, скандальні вибрики псевдо-гумору та дотепности, як от „Цвітна капуста“ Г. Коляди в журналі „Не-ліф“ ч. 1, як, наприклад, стаття, мабуть уже забута, В. Десняка з „Семафора в майбутнє“ „Як кислородні поети ловлять на гачок дурнів“; тут і стаття В. Б. „Прислухаймося“

з ч. 45 літ. додатку до „Вістей“ з 1925 р.; тут і „Ахтанабіль“ М. Хвильового“, і т. д. Можна зібрати велетенський реєстр цих „перлин“ українського полемічного стилю з останніх років.

Ось тут М. Хвильовий став майстром, хоч ніби вчиться Європи в Зерова, тут він зробив надзвичайну левову прислугу „європеїзації“ укр. літератури, котрої він хоче стати завзятим апостолом.

У зв'язку з тим життєво-культурним невиробленням, що в кожному погляді другого бачить щось ворожого до себе, що вишукує в рядках, чи товариш по професії не відкрив цих „білих листків“ його індивідуальної допотопності, виступає змінливість поглядів на мистецтво, на оцінку процесів, що в ньому виявляються, просто—кінематографічна картина стосунків письменників до себе, їхні зміни й скоки.

Цей, що вчора був завзятим гартованцем, закликає завтра, що це не пролетарська, а просто буржуазна організація, справі революції в літературі шкідлива. Вчорашні пророки комункульту або вороги Ваппу стають у його лави, і навпаки. Сьогодні боронять Плуга, як організацію, ведуть у ньому масову роботу, завтра—закликають на весь голос, прилюдно, що це кубло просвітянства, малоросійщини, хуторянського назадняцтва!.. Ці, що вчора кидали бомби на твердині консерватизму, просто „контрреволюцію“ Єфремових, Дорошкевичів, Зерових, як би нічого не було, беруться з ними під руку й показують на своїх партійних навіть товаришів: ось там просвітянство, ось де куркульська контрреволюція.

Ці, що ще вчора були друзями й славословили себе взаємно, завтра окидаються бульварною лайкою, висміюючи навіть дрібні негативи інтимного побуту!..

Ці карколомні зміни поглядів, вони мусять бути в нашому ще так монотонно дрібноміщанському житті; але допускати їх до літератури, щоб вони грали таку видатну роль в боротьбі за рішення принципових питань,—це таке жахливе звуження естетизму мистецтва, таке обезцінювання того, що ми називаємо характером, таке кидання просто в болото всього, що ясніше в людській психиці, що тут мало дзвонити „на гвалт“, мало закликати:

Не мішайте мистецтва з болотом власної нікчемності, не пишіть на радісних стінах мистецтва бульварних написів апашів!

Тут треба на всю широту поставити питання Європи, але починаючи від того, щоб „свиня в апельсині“ не пишазась у фразах наших полемічних стилістів, як гострота, їхнього рафінованого гумору або артистичної витончености. Змінливість поглядів, що ніяким способом не звязана з класовими змінами суспільства, жонглерування знаннями при абсолютній некультурності, кидання гучних фраз при вчинках, що їм явно суперечать, цілковитий розрив побуту та життя від благородних, навіть класово видержаних фраз, — ось ці тривожні моменти, що витікають з аналізу фактів та характерів, що ставлять над нашим відродженням не знак запитання (це було би зневірою, ліквідаторством), але видатні перешкоди для найближчого розвитку культури в нашої літературі.

Культура має звичайно літературу. Але одночасно можна поставити навпаки цю фразу: література мусить мати культуру.

Вона не саж, — сказав В. Коряк на адресу одних. Але як необхідно поширити цей важливий заклик остороги на всіх наших письменників, починаючи, на жаль, від „олімпійців“, від яких ми хочемо брильянтів, а отримуємо справжній „саж“ та й ще з примітками редакторів-олімпійців у дискусійному порядку!

Ви гадаєте, що англійське джентльменство вже таке дуже шубраве поняття в побуті?

Воно означає, що людина дотримує слова; це значить, що людині можна повірити інтимні думки, погляди й вражіння й вона їх не передасть при шклянці вина; не значить, що людина у відсутности другого не скаже, що він „сволоч“ і „каналія“, коли перед хвилиєю сказала йому в вічі: „я вас вважаю за порядного чоловіка, за порядну людину“; це значить, коли скажеш кому: „ви розумна людина“, то не скажеш про нього иншим: „він скінчений дурень!“

Ось де позитивна сторона джентльменства в побуті. А в нас це „джентльменство“ навпаки — наше хамство!

Скільки мені довелося дивуватися в звичайних балачках або принципових розмовах, коли людина, що перед кількома хвилинами публічно вихваляла свого знайомого, доброго товариша по професії, письменника чи поета, відпроваджуючи мене додів, говорила; „який безнадійний дурень цей Н. Н.“

Я пристанув здивований.

„Як це так, ви ж перед хвилиною говорили, що він геній“ — говорю.

„Так треба було сказати“, — була відповідь.

І так буває сотні раз не тільки в незаписаних розмовах, це так буває в літдискусії.

Ось чим вони, олімпійці, культурні олімпійці-письменники, харчують „братів незрячих, гречкосіїв“! Міщанським опортунізмом у літературному побуті, найбільш нікчемним, найбільш хамським. Чи ж опісля не диво, що поетів уважають за паразитів, письменників за баласт суспільства, за фразерів, дармоїдів, спекулянтів!..

Хто-ж буде тримати високо стяг мистецтва, коли самі олімпійці, ті, що від них має навчитись робітнича й селянська молодь, кидають легкодушно цей стяг червоного мистецтва в болото бульварщини, особистої лайки, придириства й т. и.

Великі часи, героїчні доби родять характерів. Через що ми шануємо геній Леніна, Шевченка Франка й т. и.? Ми шануємо їх характер — мовимо.

Це значить: їхні слова відповідали їхнім ділам, а їхні діла їхнім словам.

Ось — діалектична гармонія характеру.

Ось — джентльменство в найкращому розумінні!

А як мало слова олімпійців, слова нашої літдискусії відповідають їхнім ділам?!

І відтіля маса читачів не вірить. Вона боїться: „нас обдурюють“!

Автори пишуть фрази, з яких самі в кулак сміються, щоб краще „дьорнути“ чи там угробити противника. І це в нас, у нас, що хочемо відродити Європу з її морального упадку, з її артистичного маразму.

Екскурсія в психологію характерів довела нас до проблеми так званої „якості характеру“.

Я гадаю, що від цього питання в літературному перекрою видатно залежить якість літературної продукції.

І далі: ми цю проблему можемо ставити з погляду класи, і зокрема авангарду класи, що ним безперечно є письмен-

ський авангард пролетарської й селянської, так би мовити, радянської літератури. А цей „олімпійський“ авангард замість міцного, злютованого дружнього колективу є прикладом найбільш безпринципової гризні, особистої лайки й т. ин.

Ми далекі від того, щоб причини нашої дискусії пояснювати психологією характерів. Що ми гадаємо навпаки, цього доводом перші частини нашої праці, зокрема перша „Соціальні причини літдискусії“.

Але одночасно гадаємо, що форми цієї дискусії, її, так би мовити, „естетичний рівень“ одночасно видатно залежить від психології характерів, їх — того, що ми назвали „дженгельством“ в позитивному розумінні цього слова.

Ми гадаємо, що цей „естетичний рівень“ нашої дискусії в аспекті формальности глибоко, навіть дуже глибоко зв'язаний з психологією характерів.

7. Куди далі?

(Азіятський ренесанс, Європа чи Просвіта, Європа чи Росія, чи — Червоний ренесанс).

Пок. В. Блакитний у своєму листі до Гартованців з 9/X—1925 р. так висловлюється на тему ренесансу:

„Все це одночасно з приливом резервів і поширення продукції — творить нову масову, поглиблену культуру. Це буде на ближчий стан не фейверковий бум-„ренесанс“, але напевне буде ще крок уперед, ще щабель вище“ (Плужанин, Ч. 6, 1925 р., ст. 6).

Ми далекі від того, щоб гасло „Червоного ренесансу“ вважати за фейверковий бум...

Тільки цей „крок уперед, цей щабель вище“ вважаємо за добу відродження; можливо, що вона буде тривати кілька або кільканадцять десятиків літ.

І ця культурна надбудова, що виросте на новій соціальній структурі, витвореній Жовтнем, культурна надбудова, що частиною, і не маленькою частиною, буде пролетарська література, — вона матиме всі риси, протилежні буржуазній надбудові.

Ця надбудова — Червоний Ренесанс — ідеологічно загартовується у фронтових, економічних і політичних класових

боях нашої сучасности й найближчого розвитку революційних рухів на Заході Європи, в Америці, в Азії.

Елементами, чинниками цієї надбудови будуть, з одного боку, всі технічні здобутки минулого, від грецько-римського мистецтва й раньше, до останнього періоду надбудови фінансового капіталу та імперіялізму, плюс ці формальні здобутки, що їх здобуде сучасне радянське покоління письменників. На найближчий період на неї безперечно, впливатимуть економічні та класові умови Неп'и в нас.

Це буде тільки початок доби Червоного Ренесансу в культурі.

Він матиме на собі всі впливи наших гігантських змагань за утримання влади в руках пролетаріату й селянства, всі впливи тактичних зворотів і ідеологічних ухилів, що будуть необхідні в цей період найрізномірніших класових змагань.

Добі боротьби за утримання пролетаріатом і селянством влади в своїх руках у капіталістичному оточенні відповідатиме в царині надбудови боротьба за культуру, боротьба за літературу зокрема.

Це буде доба, в якій буде збудовано фундаменти Червоного Ренесансу в нас.

Це буде доба ще не цілком закінчених, не класичних у революційному розумінні культури цінностей, літературних пам'ятників.

Це буде ця доба, що в ній і високі артисти, і чемпіони памфлету, і академики, і олімпійці, і низи будуть ідеологічно й формально змагатися за визначення нових форм надбудови.

Розуміється, впливи минулої доби (буржуазної епохи) зокрема в нас будуть надзвичайно видатні; консерватизм, утома, складні класові зміни будуть тягнутися за пролетарським авангардом культури велетенським хвостом.

Цей хвіст не легко буде одрізати.

Він буде нас сотнями ниток, звязків, традицій тягнути назад, і ці сотні ниток, звязків і традицій ставатимуть сильніші, нагальні в усіх цих моментах, коли наше економічне та політичне становище переживатиме кризи та ускладнення.

Не раз цей хвіст тягтиме назад найбільш талановитих піонерів нового, найбільш завзятих борців. Хоч би зараз приклад, як Хвильовий підпав під вплив Зерових, Дорошке-

вичів, Тичин і всяких Слісаренків, дійсних професорів скотарства, що пхаються до мистецтва й уважаються за архіреволюціонерів.

Так буде не раз, не два, а сотні разів.

Ми тільки один крок відійшли культурно від минулого. Цей крок—зрозуміння цього, що старими стежками йти далі не можна.

І це зрозуміли всі, навіть найчорніші корифеї буржуазного мистецтва.

Так, як у політиці все ясніше й ясніше видно, що не верне ніколи рівновага капіталістичного господарства з-перед світової війни й революції, що ці часи капіталістичної „Ідилії“ потонули, подібно ж і світ надбудови не може вернути до своїх попередніх позицій. Тут і Айнштайн, під якого ударами повалився Н'ютонівський абсолютний простір і абсолютний час, тут і крах Кантівського ідеалізму.

На арену надбудови, як наслідок розвитку експериментальних наук, вийшов переможний матеріалізм Маркса й Енгельса, що знайшли своє практичне, життєве оформлення в ленінізмі.

Однобіжно до цього йде крах релігійно-ідеалістичних вірувань. Кінчиться період християнської цивілізації. Розуміється, що в цьому гігантському переломі надбудови, що знову й знову відповідає економічним трансформаціям суспільних укладів, у цій добі покладення фундаментів під будинок Червоного Ренесансу, боротьба за світогляд, змагання до поглиблення всіх позицій матеріалізму буде одним з основних процесів.

І російська літдискусія й українська літдискусія це—поодинокі процеси в різних побутово-географічних, можна сказати, національних структурах за здобуття цього світогляду.

Це боротьба за те, що т. Сталін назвав „Пролетарським змістом у високій художній формі“.

І, розуміється, у цій боротьбі важливість постанови партійних органів про свободу й вільну конкуренцію літературних груп мають велетенське значіння. ЦК ВКП й ЦК КП(б)У сказали всім пролетарським і революційно-селянським письменникам та їхнім групам: „В боях з буржуазними та

дрібно-міщанськими групами гартуйте свої шерехи, здобуйте жовтневі позиції, поширюйте, поглиблюйте їх.

Партія з вами, радвлада з вами, підтримку вам даємо, а ви завойовуйте“.

У вогні класових боїв гартується сталь пролетарської літератури.

А Вапп хотів мати гегемонію, здобуту багнетами інших.

Не можна було її давати. Вапп провалився в своїх позиціях.

На Україні ситуація складніша, і шлях „що далі“ більш ускладнений, більш крутий, більш незакінчений!

До деякої міри має рацію К. Буревій, коли закликає до вивчення російської літератури. Але він фатально помиляється, коли з цього „технічного питання“ хоче творити платформу на найближчу добу, орієнтацію на найближчий час.

Прийняття такої орієнтації на Україні це значило б для Червоного Ренесансу української культури продовжування приймання культурних цінностей через окуляри російської культури.

Це було б повторенням того періоду, коли то для нас вікно до Європи відкривалося чере Москву й Петербург. Це був би такий стан, що його ми маємо ще й сьогодні:

Ми пізнаємо світову літературу через російські переклади, російську літінформацію, через (образово) журнал „Современный Запад“.

Отже, нам орієнтацію на Великоросію, як платформу для перспективного плану розвитку культури, прийняти не можливо. Тим самим ми не відкидаємо видатного впливу радянської культури Великоросії на Україні, що ще довго буде з ним боротись українська культура.

Розуміється, на підставі попередніх частин нашої праці відпадають орієнтації на азійський ренесанс і на Європу Зерових, також як ідеологічні орієнтації. Вивчати формально цю Європу, або здобутки технічні європейських літератур, можна тільки рекомендувати, так, як можна рекомендувати вивчення та досліди над грецько-римським мистецтвом, над добою гуманізму чи над китайською культурою.

Ми взяли поняття Червоного Ренесансу як надбудову, літературну надбудову, що виростає на соціалістичній економіці Союзу РСР.

Чи можна це питання ставити в так означених твердих межах?

Ми гадаємо, що при цій економічній і культурній ізоляції, яку зараз маємо з боку капіталістичної економіки до радянської, деяке обмеження територіальне буде; хоч деякі форми побуту й культури перескакуватимуть через ізоляційні кордони, як це маємо зараз, хоч би в стилі демонстрацій, що його комуністи Зах. Європи беруть від нас. Подібно ж — червона хустка у жінок.

У літературі в найближчому часі на території Союзу РСР буде видатно зміцнитися розвиток національних літератур; вони завойовуватимуть маси читачів; книжний ринок у національних республіках здобуде марксівська книга, художня книга, радянська газета на мові етнографічної більшості людности. Тим не сказано, що книга на російській мові стратить своє значіння; зокрема політична. Це буде не швидко. Але, з розвитком національних літератур і національного розвитку етнографічних поки що народів Союзу, вона — російська книга — що-раз менше буде задовольняти потреби мас.

Це зокрема швидко наступить у царині художньої літератури.

Це значить, що ми проблему Червоного Ренесансу літератури в межах нашого Союзу мусимо розглядати як суму процесів відродження національних літератур, включаючи російську, з тим, що ідеологічну сторону, чи базу його, творитиме матеріалістичний світогляд, а в царині формальних досягнень будуть виявлятися всякі можливі напрямки, відповідно до класових трансформацій у нетрах радянського суспільства в добу Неп'ї й після неї, тоб-то за весь час переходної доби до позакласового суспільства, тоб-то досягнення комунізму.

На Україні, крім того, що цей Червоний Ренесанс матиме всі прикмети загального процесу відродження в межах Союзу РСР, він, крім мови, матиме деяке своє побутово-етнографічне забарвлення в українському національному розумінні, з тим, що література цього періоду виражатиме всі ті про-

цеси боротьби за гегемонію пролетаріату й селянства в культурі, як це має, наприклад зараз, місце.

Чи буде це „золотий вік“ української літератури революційної доби?

Ми гадаємо, що до золотого віку нам зараз ще дуже далеко.

Розвиток літератури може тільки тоді досягнути максимальні розміри, коли ця література стає необхідною (так, як хліб і мило, чиста сорочка й театр), потребою широкої маси людности. Це буде тільки тоді, коли в нас % % неписьменних будуть наблизатися до нуля, коли культурний рівень мас прийде хоч би в стадію цього рівня, як це було в Німеччині до війни. Розуміється — без тих негативних форм німецького міщанства, тупоум'я й кретинізму, що нас так вражають при вивченні німецького побуту та культури.

Але проти тих „негативів“ культурного розвитку майбутнього, і то дуже близького майбутнього, буде на сторожі стояти соціалістичне виховання мас.

Які завдання стоять зараз перед пролетарським авангардом літератури на Україні в зв'язку з поданою аналізою сучасности й перспективами майбутнього?

На цю тему було так багато написано, що ми боїмось повторювати.

Тут і проблема побільшення кваліфікації письменників, що рівнозначне з розвитком їхньої інтелектуальної здатности.

Тут і питання вивчення чужих мов, побуту, культур інших народів і т. д. Тут і питання матеріального забезпечення письменників. Продукційність праці росте пропорційно з оплатою праці. Надія все кращого й кращого забезпечення, можливість економічної свободи в розумінні, що коли письменник вважає, що йому треба кудись поїхати, покопатися в таких а таких бібліотеках і матеріалах, вивчити такі а такі побут і культуру відповідних країв, галузів промисловости, техніки й т. д., щоб він у цьому напрямку не мав зав'язаних рук, відсутністю кількохсот карбованців у кишені.

Чи ж ще раз треба повторювати цей факт, так масовий у нас, що офіційна посада, хоч би навіть глибоко зв'язана з професією письменника, ось — ця проклята

служба за місячну платню, є прокляттям, що висить жахливою примарою над творчим інтелектом поета, прозаїка і т. д.

А в нас так багатько, дуже багатько талановитих молодих письменників, що їм, як води в спеку, потрібно вчитись життя, так, як його вчились Гайне, Шатобріан, Франс, Генрі й сотні інших,—вони, ці письменники, мріють про нікчемну посаду в якійсь редакції.

І коли здобудуть цей ідеал, нишком пропадають у буденщині, публіцистиці та журналістиці!..

І опісля який-небудь „знаменитий“ критик закидає, що в їхніх поезіях проза, що в їхніх ліриках публіцистика!..

Ми розуміємо розпачливий крик М. Хвильового за романтикою. Ми розуміємо його бунт проти буденщини. Але він бунтується проти того, що сам частинно створив, трапляючи як художник, як високий артист, в болото щоденної літературної гризні та лайки, що їх такий яскравий малюнок дає літжиття Харкова.

Безперечно: шалена потреба культурних сил у радбудівництві примусила зокрема письменників і поетів, як у найбільш суспільному розумінні свідомих громадян, кинутись до праці в усіх ділянках радбудівництва.

Тут і газети, і редакції, і видавництва, тут велетенська маса партійної, радянської, громадської праці, цілі колосальні поля організаційної роботи.

Історія, революція, велетенський розмах Червоного Ренесансу примусили всю масу й олімпійців і молодняка, все те, що із своїх нетрів для культурного будівництва викинули пролетаріят та селянство України, на рахунок їхнього інтелектуального розвою працювати активно в радбудівництві.

І літдискусія в 1925 р. прийшла, як фермент, як протести цього невеличкого пролетарського та селянського авангарду, проти цих умов, що їх примушували халтурити замість творити, що вони, письменники, загивали в них, як творці, як піонери Червоного Ренесансу.

І ще дурниця загивали. Важливе те, що загивали непродуктивно, непотрібно, з погляду корисности для революції—просто шкідливо!

Цей авангард — як артистичний авангард — заплутався в житті, в надзвичайно скомплікованих умовах елементів соціалізму й Неп'и.

Це, так би мовити, історично-економічні причини літдискусії, розвинені на підставі всіх наших дотеперішніх міркувань, це підсумки та висновки з них. З другого боку, форми й стиль дискусії виявили, як цей наш авангард, включаючи олімпійців, культурно сировий, молодий і невитриманий.

Як там ще немає нічого стійкого, крім, може, революційного ентузіазму та романтики, та, повірите, „ідеалістичної віри в матеріялізм“.

Я це говорю про найбільш класово-пролетарську, комуністичну частину авангарду.

У них, мабуть, позасвідомо перемішалась уся традиція дореволюційного виховання й побуту, світогляду й традицій з елементами нового світогляду, що його витворила, або, краще, масово оформила, революція.

Теоретичної підготовки, глибокого знання не було. Часом „Азбука комунізму“ й „Історичний матеріялізм“ Бухаріна, як блискавка, розколювали мозок, спаливали давнє й розкривали нові обрії сучасного.

Часом і того не було, і кілька популярних брошур ставали основним капіталом революційного пізнання та класової свідомости.

Тоді, в 1919 й 1920 р.р., це було гарно. Більше тоді не вимагали, і не було фактично потрібно.

Ускладнені умови сучасности з революційною законністю й іншими умовами класових відношень, зокрема з політикою на селі, поставили перед авангардом на всю широту питання:

„А витримаємо ми цей новий фронт (докладніш): ці нові умови бойової тактики“?

І настала паніка дискусії. Розвалено Гарт, як мертвий редут, утворено нову фортецю — Вапліте?!

І одні пішли на союз з ворогами, одні схрищують шпаги полеміки в змаганні за методи боротьби, яку зброю треба зараз брати до рук.

Позиції Ренесансу, Червоного Ренесансу, загрожені; з вогня дискусії мусить викуватися нова ідеологічна єдність пролетарського авангарду укр. літератури.

Зараз її немає, зараз (хоч організовано Вap-літе) є ідеологічна й організаційна криза.

В зв'язку з вищезазначеним справа з'їзду всіх лівих груп радянської літератури України набирає характеру першорядної важливості. І це питання мусить бути можливо швидко розв'язане.

На мою думку, це повинен бути з'їзд не організацій, а просто письменників, що вже виявилися в рев. літературі, що були членами Гарту, Комункульту, Молота, Сім'у й т. д., й тих, що в організаціях не були.

Такий з'їзд може зібрати до 200—300 письменників, включаючи й критиків; він, і це напевне, виявить численну комуністичну групу, що зуміє політично керувати працями з'їзду. Гадаю також, що в цьому з'їзді візьме участь Плуг через своїх делегатів.

Цей з'їзд повинен, на нашу думку, вирішити на довгий час організаційну структуру Всеукраїнського об'єднання укр. письменників; він закінчить цей ідеологічний хаос, що є зараз у прол. авангарді.

Через те зможе закінчити, що на ньому була б обміркована всебічно сучасна літературна ситуація, зв'язана з останнім розвитком класових трансформацій України, наслідком її економічного відродження в умовах Неп'и.

З другого боку, цей з'їзд мусів би намітити шляхи виходу з цієї формальної хаотичності, що її переживає укр. література з самого початку революції. Це не значить, щоб з'їзд мав в'язати майбутній розвиток укр. літератури твердо означеними формальними законами, визначаючи примат одних формальних керунків над іншими. Все ж таки міг би колективно обмірковувати, які формальні методи найближчі прол. літературі, чи то в поезії, чи в драмі, чи навіть у критиці.

З'їзд мав би своїм завданням зробити підсумки цього процесу, наскільки сучасна укр. література звільнилася від баласту дореволюційних українських літтрадицій, наскільки міцні в нас позиції матеріалізму, як світогляду в ідеології наших письменників, на скільки процес „соціалізації“ світогляду переміг в ідеологічних напрямках давній ідеалізм, з усіма впливаючими з нього елементами націоналізму, релігійного ідеалізму, анархізму й т. д., що знайшли й ще мають своє оформлення в навіть — революційній літературі.

Це питання надзвичайно складне. І одночасно з нього впливають усі організаційні форми майбутнього розвитку укр. літератури.

З'їзд дав би змогу з допомогою спеціально вироблених анкет зібрати колосальний матеріал, фактично-статистичний матеріал, що міг би бути підставою дальшої політики компартії та радвлади в царині художньої літератури.

Ми уявляємо собі програму такого з'їзду в такій схемі:

1) Відкриття з'їзду й вибори президії, мандатової комісії та редакторату.

2) Політична доповідь про економічний стан України й зв'язані з ним перспективи розвитку культури, зокрема укр. літератури. Ця доповідь мусіла б бути ув'язана з загальною економікою Союзу й російською культурою та літературою зокрема.

3) Ідеологічні шляхи української літератури 20-го століття до й після революції.

4) Сучасний стан української літератури (ідеологічна боротьба, формальні угруповання, організаційний хаос у пролетарській частині укрєвлітератури зараз, внутрішні відношення й т. д.).

5) Справа укр. літ. критики й способи її оздоровлення, зокрема справа марксівської критики на Україні.

Крім цих головних пунктів, повинні увійти до порядку денного з'їзду питання професіональної організації письменників, їх забезпечення, охорони праці, а також вибір виконавчого органу, що виконував би постанови з'їзду й реалізував справу всеукраїнського об'єднання письменників. Ми гадаємо, що тільки всеукраїнський з'їзд письменників може зробити кінець (хоч частинно) тим ідеологічним ухилам і організаційним непорядкам, що були предметом нашої праці.

На закінчення треба звернути увагу, що літдискусія на Україні набрала такої гостроти, що в її питання починають вмішуватися наші кращі марксисты, і партійні органи зацікавилися нею. Маю на думці статті т. Юринця Волод. й т. Хвилі в останніх числах „Коммуниста“ — органу нашої партії на Україні.

Цей факт показує, що бої „На безкровному фронті“ ще незакінчені, і до ери „Пацифізму“ ще далеко.

Ми гадаємо, що період памфлетів у літдискусії закінчився, вона увійшла в стадію поглибленої дискусії.

На необхідність поглиблення літдискусії звернув також увагу 3-й з'їзд Плуга, що відбувся в Харкові в перших числах квітня 1926 р.

Це значить, що при всіх від'ємних сторонах дискусії, вона є для в'яснення складних питань укр. рев. літератури дуже важлива, і в решті решт роз'єднання пролетавангарду укрлітератури закінчиться Всеукраїнським об'єднанням укр. пролет. письменників, що для розвитку культури УСРР буде мати велетенське значіння.¹⁾

Квітень, 1926 р.
Харків

¹⁾ Це вже сталося: 1-й з'їзд пролетарських письменників УСРР з лютого 1927 р. Дод. авт.